

SANCTI ISIDORI

HISPALENSIS EPISCOPI

DE NATURA RERUM

AD SISEBUTUM REGEM LIBER.

Praefatio.

DOMINO ET FILIO SISEBUTO ISIDORUS.

1. Dum te praestantem ingenio, facundiaque, ac vario flore litterarum non nesciam, impendis tamen amplius curam, et quaedam ex rerum natura vel causis a me tibi efflagitas suffraganda. Ego autem satisfacere studio animoque tuo decursa priorum monumenta non demoror, expediens aliqua ex parte rationem dierum ac mensium, anni quoque metas, et temporum vicissitudinem, naturam etiam elementorum, solis denique ac lunæ cursus, et quorundam causas 2 astrorum, tempestatum, scilicet signa, atque ventorum, necnon et terræ positionem, alternos quoque maris aestus.

2. Quæ omnia, secundum quod a veteribus viris, ac maxime sicut in litteris catholicorum virorum scripta sunt, proferentes, brevi tabella notavimus. Neque enim earum rerum naturam noscere superstitiosa scientia est, si tantum sana sobriaque doctrina considerentur. Quinimo si ab investigatione veri madis omnibus procul absissent, nequaquam rex ille sapiens diceret: Ipse mihi dedit horum quæ sunt scientiam veram, ut sciam dispositionem cæli, et virtutes elementorum, conversionum mutationes, et divisiones temporum, annorum cursus, et stellarum dispositiones.

3. Quapropter incipientes a diè cujus prima procreatio in ordine rerum visibilium exstat, dehinc cætera de quibus opinari quosdam gentiles vel ecclesiasticos viros novimus, prosequamur, eorum in quibusdam causis, et sensus, et verba ponentes, ut ipsorum auctoritas dictarum fidem efficiat.

CAPUT PRIMUM.

De diebus.

1. Dies est solis orientis præsentia, quousque ad occasum perveniat. Dies gemine appellari solet: proprie a solis exortu, donec rursus oriatur, abusive a solis ortu, usquequo veniat ad occasum. Spatia diei duo sunt, interdianum et nocturnum; et est dies horarum xxiv; spatium, horarum xii.

2. Partes abusivi diei tres sunt: mane, meridies, et suprema. Initia diei alii a solis ortu putant, alii ab oc-

TIT. — De Natura Rerum. Ex Cod. Goth. Ovet., Braulione et Sigeberto in Isidori Vita, atque etiam ex Beda, qui Isidori exeopio libros suos de Natura rerum inscripsit, cum alias de Astronomia, vel de Mundo, vel de Naturis rer. liber hic inscribatur.

PREF. — N. 1. A me tibi efflagitas suffraganda. Id est, supplenda, ut lib. i Sent., cap. 10, de angelis: Mutabilitatem itaque naturæ suffragatur in illis contemplatio Creatoris. Hoc est, supplet, compensat mutabilitatis infirmam conditionem, et naturæ debili subsidio est. Gloss., suffrago. βοηθῶ. Itemque βοηθῶ, adjuvo, suffrago, subvenio, opitulor.

Ibid. Ego autem satisfacere studio animoque tuo decursa priorum monumenta non demoror. Hoc est: ego opere non parco, quominus evolvendis priorum scriptorum monumentis, ex ipsis studio animoque tuo satisfaciam.

Ibid. Caput 76 in Isidorianis hoc titulo prænotatur: De natura rerum liber Isidori ad Sisebutum regem. Editiones, mss. Codices, excerpta, caput quoddam hujus libri nondum editum. Carmen astrologicum huic libro additum, fortasse Isidori, compendium metricum ejusdem libri nondum editum, fortasse sancti Eugeni Toletani. Hunc librum notationibus suis Grialius illustravit, cujus nomine propterea proferuntur

A casu, alii a media nocte. Nam Chaldæi a solis exortu diei initium faciunt, totum id spatium unum diem appellantes. Ægyptii autem ex initio noctis 3 sequentis diei originem trahunt. Romani autem a medio noctis oriri diem volunt, et in medio noctis finiri.

3. Dies in principio operum Dei a lumine habebat exordium ad significandum hominis lapsum. Nunc autem a tenebris ad lucem, ut non dies obscuretur in noctem, sed nox luceat in diem, sicut scriptum est de tenebris lumen clarescere, quia a delictorum

B Pro decursa priorum monumenta, alii decursis priorum monumentis. AREV.

2. Al., viris didicimus, ac maxime. AREV.

CAP. I. — N. 1. De diebus. Ex Ovet. et lib. v Ety-molog. Al., De die.

Ibid. Dies est... suprema. Sunt hæc eadem paulo pleniora in Etymolog.

2. Chaldæi ab exortu. Secundum Persas ab ortu solis, in Etymolog. Babylonii sole exorto, Agell. lib. iii, cap. 2, et Macrobius (e quo sunt hujus capituli pleraque) i Saturn., cap. 3.

Ibid. Ægyptii ex initio noct. Secundum Ægyptios ab occasu solis, in Etymolog. ex Serv. v Æn.

Ibid. Abusivi; al., abusive, vel abusivæ. AREV.

Ibid. Spatium diei pro dimidio diei nescio an apud alios reperiat. Initium diei a solis occasu Hebræi ducunt, quod nonnulli Itali adhuc sequuntur. Primum mundi diem ex vespere præeunte et mane succedente compositum fuisse, et sic alios dies processisse, docent Petavii et alii qui de opere sex dierum accurate scripserunt. AREV.

3. De tenebris lumen clarescere. Ita Ms. Goth. et August., lib. primo Quæst. Evang., cap. 7; Splendescere Vulg., cap. 4 Epist. II ad Cor.

Ibid. Sicut scriptum; al., sicut in Apostata scri-

tenebris liberatus homo ad lucem fidei scientiæque **A** ventur, et homines a navigationibus excluduntur; justis continui triginta. Præliares, quibus fas est hostem bello lacessere, de quibus liber regum testatur, dicens: *Eo tempore quo solent reges ad bella procedere.*

5. Intercalares dies sunt quinque, qui juxta Ægyptios supersunt **5** duodecim mensibus, et incipiunt a nono Kalendas Septembris, et quinto Kalendarum memoratarum finiunt. Dies epactarum sunt undecim, qui per singulos annos ad cursum lunarem accrescunt. Nam dum in annum **xii** lunæ **ccclv** dies habeant, remanent ad cursum anni solarem dies **xi**, quos epactas Ægyptii vocaverunt, pro eo quod ad inveniendam lunam per totum annum adjiciantur.

4. Fasti dies sunt quibus jus futur, id est, dicitur, ut nefasti quibus non dicitur. Feriati dies, in quibus res divina fit, et abstinere homines a litibus oportet. Profesti, festis contrarii, id est, sine religione; festi tantumdem otii et religionis sunt; atri dies sunt qui et communes vocantur. Siderales, in quibus sidera mo-
ptum. Post scientiæque pervenit, aut, ut nonnulli exhibent, scientiamque pervenit, non exiguum fragmentum in multis mss. exemplaribus inseritur in hæc verba: *« Mystice quoque dies imaginem legis portat. Sicut enim dixi claritas obscura tenebrarum illuminat, ita et lex viam vitæ demonstrans, depellit tenebras errorum, lucem declarat virtutum, et iniquorum peccata arguens, bonos ad meliora perducit. Festi autem dies in veteri lege isti sunt. Dies azymorum Phase quarta decima dies mensis est primi, quando luna plenissima, abjecto fermento, agnus immolabatur. Dies Pentecostes est, quando in vertice montis Sina lex data est Moysi, in qua de frugibus primi panes propositionis offerebantur. Dies Sabbatorum est in quo otium celebratur in lege, et in quo manna in deserto non licebat colligere. Dies Neomeniarum est celebratio novæ lunæ; semper enim Judæi in principio mensium, hoc est, in prima luna diem festum agebant. Sed idcirco in principio mensium hoc faciebant, quia, deficiente luna, tempus finitur, et iterum, nascente luna, incipitur. Dies Tubarum septimi mensis principio est, quando Judæi, solemnitate agentes, amplius tuba caneant, et plurima offerebant sacrificia quam per singulos menses. Dies Scenopægiæ est mense septimo quinta decima die mensis, in quo tabernaculorum solemnitate veteres celebrabant. Scenopægia tabernacula interpretantur. Dies jejunii quarti in mense Julio est septima decima die mensis ejusdem, quando Moyses, descendens de monte, tabulas legis confregit. In eo etiam die et Nabuchodonosor urbis Jerusalem primum muros destruxit. Dies jejunii quinti in mense augusto est quando pro speculatoribus ad terram sanctam remeantibus sediio in castris est orta, et factum est, ut per desertum quadraginta annis laboriose discurrenter, et in eremo omnes perirent. Siquidem et in eo mense a Nabuchodonosor, et multo post tempore a Cesare Tito templum eversum est atque succensum, et in opprobrium perditæ gentis exaratum est. Dies jejunii septimi in mense septimo est, qui appellatur October, in quo occisus est Godolias, et reliqui, qui erant in Jerusalem, juxta quod loquitur Jeremias. Dies jejunii decimi est in mense decimo, qui apud nos December vocatur, quando in Babylone cuncti captivi agnoverunt, quinto mense templum fuisse destructum, et fecerunt planetam atque jejunium. Hæc beatissimus Hieronymus in commentariis Zachariæ scripsit. » Nonnullæ variæ lectiones in Mss. occurrunt, ut dies jejunii quarti in mense julio est quarta decima ejusdem mensis die. Et postea qui apud nos Januarius vocatur, quando agnoverunt, quarto mense templum fuisse, etc. Locus Osee in Vulgata ita profertur: *Nocte tacere feci matrem tuam. Conticuit populus meus, eo quod non habuerit scientiam.* Versio antiqua apud Sabatierum: *Nocti assimilavi matrem tuam. Et assimilatus est populus meus, quasi non habens scientiam.* AREV.*

4. Fasti sunt, in quibus jus futur. Macrob., lib. 1, cap. 16: *Fasti sunt in quibus licet pratori fari tria*

B verba solemnia: *Do, dico, addico.* His contrarii sunt Nefasti. Noti sunt Ovidii versus:

Ille Nefastus erit, per quem tria verba silentur:
Fastus erit, per quem lege licebit agi.

Ibid. Atri dies sunt, qui et communes. Macrob., *ibid.*: *Dies autem postriduanos ad omnia majores nostri cavendos putantur, quos etiam ad nos velut infausta appellatione damnarunt, eosdem tamen nonnulli communes ad emendationem noninis vocaverunt.* Ovid., 1 Fast.:

Vendicat Ausonias Junonis cura Kalendas,
Idibus alba Jovi grandior agna cadit,
Nonarum tutela Deo caret, omnibus istis,
Ne fallare, cave, proximus ater erit.
Omen ab eventu est, illis nam Roma diebus
Marte sub adverso tristitia damna tulit.

Ibid. Justis... Præliares. Macrob., cap. 17: *Præliares a Justis non segregaverim. Siquidem Justis sunt continui triginta dies, quibus exercitui imperato vexillum rufi coloris in arce positum est. Præliares autem omnes, quibus fas est res repetere, vel hostem lacessere. Festus: Justis dies dicebantur triginta cum exercitus imperatus, et vexillum in arce positum esset. Aliud genus justorum xxx dierum refert Agell., lib. xx, cap. 1: Confessi, inquit, aris ac debiti judicatis triginta dies sunt dati conquirendæ pecuniæ causa, quam dissolverent, eosque dies decemviri justos appellaverunt, velut quoddam justitium, id est, juris inter eos quasi interstitutionem quandam et cessationem, quibus diebus nihil cum his agi jure posset. Post deinde nisi dissolverent, etc.*

Ibid. Excluduntur. Al., *excluduntur, quinto decimo die de Januario, et quinto decimo die de februario.* AREV.

5. Intercalares sunt dies quinque, qui juxta Ægyptios. Macrob., cap. 15: *Tunc Horus: Dies hic, inquit, intercalaris, antequam quintus annus incipiat, inserendus, cum Ægypti matris artium ratione consentit. Sed in illorum mensibus explicandis videtur operosum quos tricenum dierum omnes habent. Eo quod explicitis **xii** mensibus, id est, **ccclx** diebus exactis, tunc inter Augustum et Septembrem reliquos quinque dies anno suo reddunt, amittentes quarto quoque anno exacto intercalarem, qui ex quadrantibus confit.*

Ibid. Et incipiunt **ix** Kalend. Septemb. Hoc pugnare videtur cum Macrobii verbis recitatis. Nam Horus, exactis **ccclx** diebus, reliquos quinque anno suo reddi dixit, Isidorus vero ultimo mensi nondum expleto interseri, eadem ratione qua nos Februario diem unum bisextilem interjicimus.

Ibid. Solstitiales dies sunt. Solstitii nomine brumam quoque more suo comprehendit, et ita inf., cap. 8: *Solstitia duo sunt.*

Ibid. Quinque, etc. En Kalendarii rationem, quam Gallia non multis ante annis adoptavit. Quod autem Crallius putat, Isidorus ultimo mensi nondum completo interserere dies quinque intercalares, id mihi non ita videtur; nam ex ejus mente ultimus dies mensis duodecimi apud Ægyptios est decimo Kalendas Septembris: huic adduntur quinque dies, aut anno bisextili sex, et quinto Kalendas Septembris

tur. Solstitiales dies sunt, in quibus sol stat, crescenti spatio dierum, vel noctium. Æquinoctiales dies sunt, in quibus dies et nox æqualibus horarum spatiis evolvuntur.

CAPUT II.

De nocte.

1. Nox est solis absentia, quando ab occasu rursus ad exortum recurrit. Noctem autem fieri umbra terrarum, quam datam ad quietem corporis credimus, non ad alicujus operis officium. Duobus autem modis nox in Scripturis accipitur, id est, aut tribulatio persecutionis, 6 aut obscuritas cæci cordis. Nox a *nocendo* dicta, quod oculis noceat.

2. Noctis partes sunt septem: crepusculum, vesperum, conticinium, intempestum, gallicinium, crepusculum, et matutinum. Crepusculum dicitur, id est, creperum, quod dubium dicimus, hoc est, inter lucem et tenebras. Vesperum, oriente stella, cui hoc nomen est.

3. Conticinium, quando omnes silent; conticere enim silere est. Intempesta, id est, importuna, quando agi nihil potest, et omnia quieta sunt. Gallicinium autem dictum est, propter gallos lucis prænuntios. Crepusculum matutinum, inter abscessum noctis et diei adventum.

CAPUT III.

De hebdomada.

1. Hebdomada apud Græcos et Romanos septem dierum cursu peragitur. Apud Hebræos autem septem anni sunt. Declarat hoc Daniel de septuaginta hebdomadis. Hebdomada autem septem feriis constat. Feria quoque a *fando* dicta est, quasi fari, eo quod in creatione mundi per singulos dies dixit Deus *fiat*.

finitur annus, et quarto Kalendas Septembris incipit primus dies primi mensis anni sequentis. In Gallicano recentii Kalendario annus incipit decimo Kalendas Octobris. AREV.

Ibid. Sol stat, crescenti. Al., sol stat, in majori latitudine quam habere possit crescente. AREV.

CAP. II.—N. 1. Umbra terrar. Ambros., iv Hexam., cap. 5: Est enim nox ut peritiores probarunt, qui nobis estate vel munere præcucurrerunt, umbra terræ. Et paulo post: Unde liquet quod noctem faciat umbra terrar. Indicat autem Basilium.

Ibid. Quam datam ad quietem corporis. Amb., lib. 1, cap. 10: Noctem enim ad quietem corporis datam esse cognoscimus, non ad muneris alicujus vel operis functionem.

Ibid. Nox a nocendo. Ut in Etymolog., ex Atteio Capitone et aliis.

2. Noctis partes. Vid. Etymolog. lib. v.

Ibid. Crepusculum. Non: Crepera res proprie dicitur dubia. Unde et crepusculum dicitur dubia lux.

Ibid. Oriente stella. Al., a noctis orientis stella. AREV.

3. Conticere. Al., conticescere. AREV.

CAP. III.—N. 1. Apud Hebræos autem septem anni sunt. Non quia apud illos dierum etiam hebdomas sit, ut Levit. xii: Sin autem feminam pepererit, immunda erit duabus hebdomadibus.

Ibid. A fando. Al., a feriendo, et mox fieri, pro fari. Forte, a fiendo, quo alludit fiat. Quod dies Dominicus dicatur prima feria, quia primus est post feriam, hoc est, Sabbatum, et sic feria secunda, etc., observatio propria Isidori est, quam Mazochius, tom. III Spicilegii ad Act. Apost.; c. 19, confirmat. AREV.

A Item quia dies Sabbati, ab initio feriatu habetur. Inde dies Solis prima feria nuncupatur, quia primus est a feria. Item dies Lunæ proinde secunda feria, quia secundus est a feria, id est, Sabbato, qui est feriatu. Sic et cæteri dies tali ex numero sumpserunt vocabula.

2. Apud Romanos autem hi dies a planetis, id est, ab erraticis 7 stellis vocabulum acceperunt. Primum enim diem a sole vocaverunt, qui princeps est omnium siderum, sicut idem dies caput est cunctorum dierum. Secundum a luna, quæ soli et splendore et magnitudine proxima est, et ex eo mutuatur lumen. Tertium a stella Martis, qui Pyrois vocatur.

3. Quartum a stella Mercurii, quam quidam candidum circulum dicunt. Quintum a stella Jovis, quam Phaethonta dicunt. Sextum a Veneris stella, quam Luciferum asserunt, qui inter omnia sidera plus lucis habet. Septimum a stella Saturni, quæ septimo cælo locata, triginta annis fertur explere cursum suum.

4. Proinde autem gentiles ex his septem stellis nomina diebus dederunt, eo quod per easdem aliquid sibi effici æstimarent, dicentes habere ex sole spiritum, ex luna corpus, ex Mercurio linguam et sapientiam, ex Venere voluptatem, ex Marte fervorem, ex Jove temperantiam, ex Saturno tarditatem. Talis quippe exstitit gentilium stultitia, qui sibi finxerunt tam ridiculosa signa.

CAPUT IV.

De mensibus.

1. Mensis est luminis lunaris circuitus, ac redintegratio, sive a nova ad novam cursus. Cujus figura plerumque hujus vitæ cursus intelligitur, quæ suis incrementis, quasi mensis peragitur, 8 ac diminutionibus certissimis terminatur. Mensem autem antiqui des-

2. Quæ soli magnitudine proxima. Ut spectantibus quidem propter propinquitatem videtur, cum sit alioqui siderum omnium minima: Cicer. in Somn. Scip.: Erant autem eæ stellæ, quas nunquam ex hoc loco vidimus, et eæ magnitudines omnium quas esse nunquam suspicati sumus. Ex quibus erat ea minima quæ ultima cælo, citima terris luce lucebat aliena.

Ibid. A stella Martis, quæ Pyrois. Mendose in omnibus libris Vesper pro Pyrois inversis litteris. Ut etiam lib. III Etymolog.

Ibid. Mutuat. Al., mutuatur. Illico tertius, et sic deinceps quartus, etc. AREV.

3. Quam quidam candidum circulum. Stilbonta potius. Vid. not. ad cap. 28, lib. v, Etymolog.

Ibid. A stella Saturni quæ septimo cælo locata. Mendose lib. o. sexto cælo, uti etiam in plerisque lib. Etymolog.

Ibid. Septimo cælo; ita nonnulli nostri Mss. AREV.

4. Ex Mercurio linguam et sapientiam. Ingenium et linguam, in Etymolog., ex Serv.

Ibid. Ex Marte fervorem, a Marte sanguinem. *Ibid.*

Ibid. Ex Saturno tarditatem, a Saturno humorem. *ib.*

Ibid. Dederunt. Al., indiderunt. Postea, ex sole ignem, ex aere spiritum. AREV.

CAP. IV.—N. 1. Aive a nova ad novam cursus. Cujus, etc. Omiserant librarii vocem cursus similitudine sequentis vocis, cujus, decepti. Quam nox ex Etymologiis restitimus. Sic enim illic, cap. 31: Unde et apud Hebræos, menses legitimi non ex solis circulo, sed ex lunæ cursu enumerantur, qui est de nova ad novam.

Ibid. Antiqui definerunt: Quamdiu Luna Zodiacum circulum perducitur. Verba sunt Hygini, extremo libro quarto.

Ibid. Reintegratio. Al., remigratio. AREV.

nierunt : Quoad luna Zodiacum circum perducitur. **A** anni atque principium. Februarium autem **9** a Fe-

2. Antiqui autem gentiles mensibus nomina quædam ex diis suis, quædam ex causis, quædam vero ex numero, imposuerunt, incipientes a Martio, quia ex ipso anni exorientis ordinem servaverunt. Hunc autem Martium propter honorem Romuli sic appellaverunt, quia eum Martis filium esse crediderunt. Aprilem vero, nullo deorum suorum nomine, sed de re propria, quasi Aperilem nominaverunt, eo quod tunc plurimum germinis aperitur in flore.

3. Nunc mensem Maium, pro Maia Mercurii matre, quam deam sibi propter majores decreverunt. Deinde Junium a Junone, quam sororem vel conjugem Jovis fuisse testantur. Alii autem, sicut Maium pro majoribus, ita pro junioribus Junium vocari dixerunt. Item Julium a Julio Cæsare, Augustum vero ab Octaviano Augusto vocaverunt. Nam prius Julius Quintilis, et Augustus Sextilis vocabantur. Sed eorum nomina a Cæsaribus Julio sive Augusto sunt commutata.

4. Jam September, eo quod septimus sit a Martio, qui est principium veris. Simili quoque ordine October, et November, et December, ex numero imbrium atque veris vocabulum acceperunt. Porro Januarium ex nomine Jani vocaverunt, sed specialiter Januarius appellatur, eo quod janua sit

2. Antiqui autem gentiles mensibus nomina quædam ex diis... a sacris Lupercorum appellaverunt. Totus locus sumptus ex Au., lib. xviii contr. Faust., cap. 5, paucis quibusdam inversis. Vidend. etiam Macrobius, lib. i Saturn., cap. 12.*

3. Sororem, vel conjugem; hoc est, sororem, et conjugem. AREV.

4. October, November, December, ex numero imbrium atque veris. Nihil hujusmodi apud Augustinum, sed a numeris, vel a numerorum ordine. Ergo lusisse Isidorum in notatione, an potius hæc illi adjecta cum P. Chacone, putabimus? Quod item suspicari eadem causa licet de verbis illis: Sed specialiter Januarius appellatur, eo quod janua sit anni atque principium. Nam hujus notationis, neque Augustinus, neque Macrobius, meminuit.

Ibid. A febris, etc. Alii: « Duobus modis, sub idolo, et sub re, id est, a febris sacris lupercorum appellaverunt, quia omnes immunditias corporum suorum solo hoc mense aluebant, et febricitabant in aqua frigida. Sub re dicitur, quia solent creaturæ multæ in eo conjungi. Itaque, etc. » AREV.

5. Plerique Ancum Sabinorum regem. Numæ, qui Sabinus fuerat, ex filia, nepotem; quo respexit Catullus in hymno Dianæ:

Sis, quocumque tibi placet,
Sancta nomine, Romulique,
Ancique ut solita es, bona
Sospites ope gentem.

Quod mirum non vidisse virum eruditissimum, qui veram scripturam ex libris antiquis restituit. Non enim Romanos tantum indicare voluit Catullus, cum Romulique Ancique dixit; sed Romanos, qui paternum genus ad Romulum, maternum vero ad Ancum, hoc est ad Sabinas referrent.

* In toto hoc libro Grialio tribuendæ sunt notæ quibus nullum affixum est nomen. EDIT.

Februarius autem **9** a Febris sacris Lupercorum appellaverunt. Itaque apud antiquos Latinos decem mensibus cursus anni computabatur. Sed Januarium Romani, Februarium Numa Pompilius addidit, atque in duodecim menses annum distinxit.

5. Plerique autem asserunt Ancum Sabinorum regem prius annum in menses divisisse, Idus, Kalendasque, et intercalares dies instituisse. In Codicibus autem sanctarum Scripturarum duodecim menses fuisse anni etiam ante diluvium ostenditur. Sicut enim ibi legitur: *Aqua autem imminuebatur usque ad undecimum mensem. Undecimo autem mense, prima die mensis apparuerunt capita montium.* Sic enim tunc dinumerabatur mensis, sicut et nunc. Sed non quos **B** Kalendæ, sed quos luna cœpta et finita concludit.

6. Kalendas autem a colendo dictas. Apud antiquos enim semper mensium principia colebantur. Idus quoque dictæ a diebus, vel ab idulio, et Nonæ a nudinis. Menses autem omnes apud Latinos ex Kalendis sumunt principia. Apud Hebræos ex lunæ nascentis recurso.

7. Apud Ægyptios autem principia mensium ante Kalendas **IO** quatuor, vel quinque dies pronuntiantur, juxta quod formula subjecta declarat. (Vide pag. seq.)

Ibid. Duodecim menses fuisse anni etiam ante diluvium. Hoc ita esse nihil vetat, id tamen non satis probat locus ex Genesi adductus, cum præsertim ibi decimi tantum mensis fiat mentio, non (ut est in Isidorianis libris) undecimi. Id accidit, quia apud LXX Interpretes ubi nunc ἐν τῷ δέκατῳ μηνί legitur, ἐνδεκάτῳ μηνί in aliis exemplaribus legebatur.

Ibid. Alii, ad decimum mensem... apparuerunt cacumina montium. Sic enim tunc dinumerabantur menses. AREV.

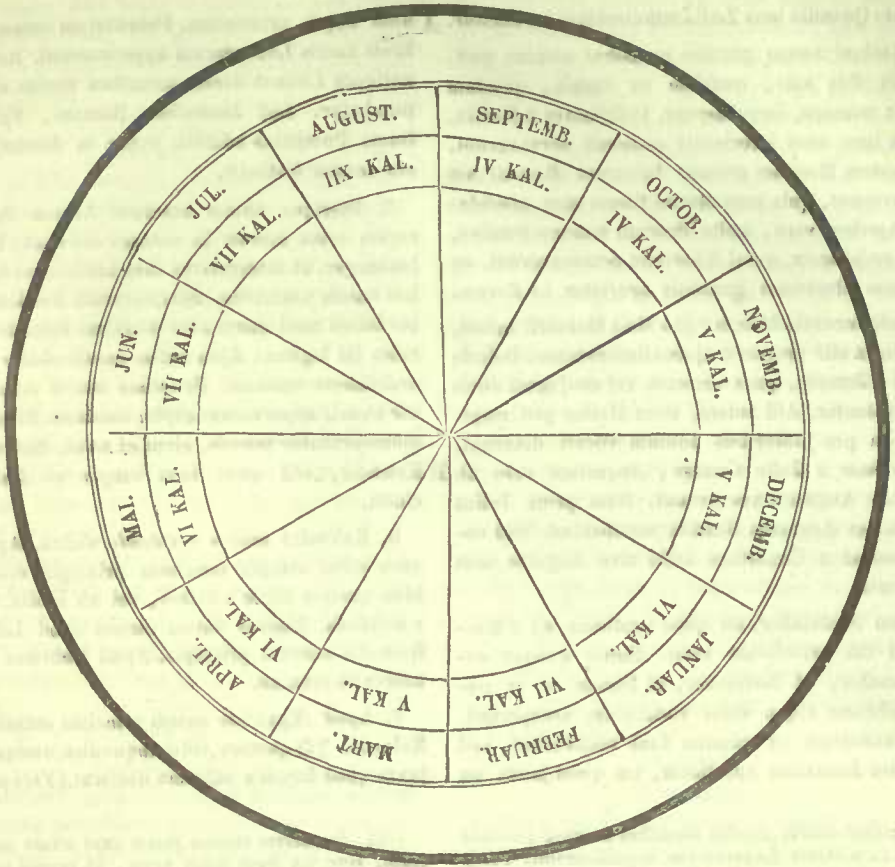
6. Kalendas autem a colendo dictas. Quod in Etymologiis non de sua, sed de aliorum sententiâ pronuntiauit. Constat autem a calendo, hoc est, vocando nominatas. Vid. Macrobius.

Ibid. Vel ab Idulio; al., Edulio. Sed placet Idulio. Nam sacrum quod Jovi singulis Idibus Iduli agna fiebat, Idulium dictum ait Festus in Sacra via. Imo Idulis (inquit) agna et Idulium ab Idibus ipsis potius dicta. Quasi id mirum, aut novum Isidoro, priora quæ sint, e posterioribus ducere, dum de utrisque magis liqueat. Sic enim apud illum quatuor a figura quadrata, et testis a testamento, et jejunium a jejuno intestino, et sexcenta hujusmodi. Sed videndæ aliæ elegantissimæ notationes Iduum apud Macrobius.

Ibid. Nonæ a nudinis. Nihil Nonis cum nudinis. Imo, quod aliquando nudinæ in Nonas incidebant, cautum, ait Macrobius, quomodo nudinæ in Nonas ne incurrerent.

7. Apud Ægyptios autem principia mens., etc. Cur id faciunt e Macrobi verbis, cap. 1 relatis, constabit.

Ibid. Quatuor, vel quinque dies, etc. Al., quatuor, vel quinque, sive sex, seu septem, aut octo dies pronuntiantur. Figura indicata, aliæque ad caput 57 simul exhibentur. AREV.

Dehinc reverteris ad quartum Kalendas Septembris, talique ratione complentur dies cccclx duodecim mensium Ægyptiorum. Quinque dies supersunt, quos *επαγομένους*, vel intercalares, sive additios vocaverunt. De quibus superius memoratum est.

CAPUT V.

De Concordia mensium.

1. Januarius cum Decembri in horarum mensura concordat. Februarius cum Novembri spatium æquale consumit. Martius consentit Octobri. Aprilis æquat Septembrem. Maius respondet Augusto. Junius compar est Julio.

CAPUT VI.

De annis.

1. Annus est circuitus solis ac reditus per duodecim menses. Cujus quidem nomen figurate significat omne tempus vitæ hujus, sicut per Isaiam dicitur:

CAP. V. — N. 4. Vide Palladii Horologium.

CAP. VI. — N. 1. Annus est circuitus solis ac reditus. Macrobius, lib. i in Somn., cap. 6: Anfractum solis ac reditum annum vocans: anfractum propter Zodiaci ambitum; reditum, quia eadem signa per annos singulos certa lege metitur.

Ibid. Vulgata, ut prædicarem annum placibilem Domino, et diem ultionis Deo nostro. AREV.

2. Alii ab Æquinoctio verno, ut Hebræi. Post Moysen, nam antea ab autumno putabant.

Ibid. Alii a solstitio, ut Græci. Non dixit a quo solstitio; atqui constat Græcis duo anni fuisse initia, eaque a duobus solstitiis ducta. Unum naturale a Bruma, quo respexisse putatur Terentius in Phor-

atur: Prædicare annum Domini acceptabilem. Quoniam non ille quo Dominus prædicavit, solus fuit acceptabilis, sed et totum tempus, juxta quod ait Apostolus: *Ecce nunc tempus acceptabile*. Finem denique hujus anni diem iudicii adjunxit, dicens: *Prædicare annum Domini, et diem retributionis*.

2. Annum autem, quasi annum, dici quidam putant, id est, circumulum. Unde et annuli dicti sunt diminutive. Principium autem **II** anni alii a bruma putant, ut populi Romani; alii ab æquinoctio verno, ut Hebræi; alii a solstitio, ut Græci; alii ab autumno, ut Ægyptii. Annum autem sapientes hujus mundi partim civilem, partim naturalem, partim magnum esse dixerunt. Civilis annus est, qui in unius astri recursu per menses duodecim terminatur.

3. Annus naturalis est, cum se soli luna supponit, ut inter orbem solis et oculos nostros media facta,

mione:

Aruspex vetuit ante Brumam aliquid novi Incipere.

Alterum civile, qua ratione *μετὰ ἐνιαυτὸν μετὰ θερινὸς τροπῆς*, vi de Legib., vocat Plato. Idque propter Olympicum certamen, quod proximo post solstitium æstivum plenilunio celebrabatur. De hoc posteriori initio locutum Isidorum potius reor. Nam et hoc solum solstitium veteres appellavere.

3. Sed a Milesio quodam philosopho. Laert., in Thaletæ, et Plutarch. ii de Placitis philosophorum. Sed quis hunc annum naturalem appellavit? Lunaribus, legatur, legendum? Ne id quidem satis placet.

Ibid. Quam annum antiqui sexcentesimo anno. Cur

tenebras totius efficiat, solis, quod dicitur eclipsis; A que, sed etiam ab omni genere, omnique ætate et cuius ratio diutius obscura fuit, sed a Milésio quodam philosopho exposita est. Annus magnus dicitur, quo omnia sidera certis temporibus, numerisque completis, ad suum locum vel ordinem **12** revertuntur. Quem annum antiqui sexcentesimo anno finire, vel adimpleri dixerunt.

4. Solstitialis annus est, cum sol, expleto per omnia signa circuitu, in id uide principium cursus sui sumpsit recurrit; ipse est solaris annus, vel civilis, qui diebus cccclxxv peragitur. Annus lunaris communis est, qui per xii lunares menses decurrit, id est, dies ccccliv. Annus embolismus est qui lunas xiii et dies cccclxxxiv habere monstratur, in quo anno longius dies Paschæ protenditur. Annus bissextilis est in quo unius diei per quadriennium ex quadrantis ratione summa colligitur. Annus iubilæus est remissionis, qui septenis annorum hebdomadibus, id est, xlix annis textitur, in quo juxta legem clangebatur tubæ, et ad omnes revertebatur antiqua possessio.

5. Olympias autem est apud Græcos annus quartus, ab Olympio agone, qui venit transactis annis quatuor. In quibus finem sortitur agonis tempus, propter quadriennii cursum solis, et propterea quod singulis annis trium horarum consumptione in quadriennium dies unus completur. Hoc tempore mittebant circum civitates admonere, ut non solum undi-

da ediderimus repugnantibus omnibus libris, ratio reddenda est. Nam in Impress. et Manuscriptis veterioribus, ut in Ovet., Goth., *vicesimo*, in alio pervertuto *xx* anno legitur. Hanc rationem qui expellere non quiverunt, *undevicesimo* fecerunt, ut est in alijs duobus recentioribus Manuscriptis Valent. et Malacitan., annum, scilicet, magnum cum decemnovenni lunæ cyclo nullo neque exemplo, neque ratione confundentes. Nam neque quisquam ita locutus est, neque in eo lunari circulo sidera omnia, sed luna sola ad ordinem suum redit. Ita sauc (inquires) sed quid vicesimo, vel undevicesimo cum sexcentesimo, aut cur sexcentesimo recta scriptura putabitur? Beda, qui hujus libri plurima in suos de Nat. Rer. et ratione temporum transtulit, cap. 9 libri de Ratione temp., prioris Editionis, ita scribit: *Annus magnus est dum omnia sidera, certis cursibus exactis, ad locum suum revertuntur, quem sexcentis annis solaribus Josephus dicit impleri.* Item, lib. de Nat. Rer., posterioris Edit., cap. 55: *Annus magnus est, cum omnia simul errantia sidera ad sua quæque loca, quæ simul habuere, recurrunt. De quo Josephus in primo Antiquitatum libro, cum longævitatem primorum hominum describeret, ita meminit: Nullus avem ad vitam modernam, et annorum brevitatem, quibus nunc vivimus, vitam comparans antiquorum, putet falsa quæ de illis sunt dicta; et eo quod nunc vita tanto non ducatur tempore, credat neque illos ad vitam illius longitudinem pervenisse. Illi namque, cum essent religiosi, et ab ipso Deo facti, cumque eis pabula opportuniore ad majus tempus existerent preparata, tantorum annorum curriculum vite vivebant; deinde propter virtutes, et gloriosas utilitates, quas fugiter perscrutabantur, id est, astrologiam, et geometricam, Deus eis amplius vivendi spatium condonavit; quæ nunc haud ediscere potuissent, nisi sexcentis viverent annis, per tot enim annorum curricula magnus annus impletur.* Varietatem autem hanc peperit anceps lectori scriptura hujusmodi: *vic* °, e qua vel vicesimo, vel sexcentesimo cuivis promptum facere. Non est autem hic annus ille magnus vere vertens Platonice, de quo Cicero in

que, sed etiam ab omni genere, omnique ætate et sexu conveniretur.

6. Lustrum quinquennii tempus est apud Romanos. Dictum autem lustrum, quia census per quinquennium in republica agebatur. Deinde post peractum censum, sacrificio facto, urbs Roma **13** lustrabatur. Indictiones Romani invenerunt, quæ per singulos annos usque ad quintum decimum venientes, rursus ad primi anni principium revolvuntur.

7. Æra quoque Cæsaris Augusti tempore posita est. Dicta autem æra, ex quo orbis æs reddere professus est Romano populo. Æra a die Kalendarum Januariarum accrescit. Bissextus autem, a sexto Kalendas Martii usque ad diem pridie Kalendarum, in lunæ cursu apponitur. Annus Ægyptiorum sine bissexto habet initium quarto Kalendas Septembris, cum bissexto autem a tertio Kalendarum suprascriptarum.

CAPUT VII.

De temporibus.

1. Sicut ait Ambrosius, tempora sunt vices mutationum, in quibus sol certa cursus sui dimensione anni orbem diffusa varietate distinguit. Tempora autem motus siderum sunt. Unde et Deus, cum hæc institueret, dixit: *Et sint in signa, et tempora, et dies, et annos*, id est, in aliquo mutabili motu, cujus aliud prius, aliud posterius præterit, eo quod simul esse non possint. Tempus juxta Hebræos integer

Somn. Scip., in illo enim sidera omnino omnia, in hoc vero errantia tantum ad loca unde profecta sunt simul revertuntur. Atque hunc etiam annum magnum definit lib. v Etymolog.: *Qui fit omnibus planetis in eundem locum recurrentibus post annos solstitiales plurimos.* Et Balbus apud Ciceronem, lib. ii de Natura deorum: *Quarum ex disparibus motionibus magnum annum mathematici nominaverunt. Qui tunc efficitur, cum solis et lunæ, et quinque errantium ad eandem inter se comparisonem, confectis omnium spatiis, est facta conversio.* Quod autem antiquorum nomine etiam Josephum intellexerit Isidorus, more suo fecit. Sed ne longius abeamus, eodem modo, cap. 4 præcedenti, de Hygino dixit: *Mensem autem antiqui desinierunt, quandiu Luna Zodiacum circumluculm perducitur.*

Ibid. Alii, quem annum antiqui magnum vocaverunt, unde a vicesimo anno finire, vel adimpleri dixerunt. Al., quem annum antiqui dxxxii, undevicesimo anno finire, vel impleri dixerunt. AREV.

4. Solstitialis annus. Verba sunt Ambrosii, lib. iv, cap. 5.

Ibid. Annus iubilæus. De qua Levit. xxv.

Ibid. Alii, juxta legem clangebatur tubis. AREV.

5. Olympias. Olympias quarto anno exacto, quinto inito, agebatur; lustrum quinto expleto condebatur. Quare quinquennes olympiadas, et quinquennia lustra apud auctores reperiri nihil mirum. Vid. v Etymolog., cap. 57.

6. Indictiones Romani invenerunt. Quarum initia et causas alii retulere, qui de emend. temporum scriperunt.

Ibid. Fragmentum de indictione ex Codice Albano extat in appendice 6 ad Etymolog., lib. v, cap. 56. AREV.

7. Dicta autem æra. Eadem lib. v Etymolog.

CAP. VII. — N. 1. Sicut ait Ambrosius. Cujus sunt hujus capituli pleraque, lib. iv, cap. 5.

Ibid. Juxta Hebræos integer annus. Ita quidem apud Danielem loco citato. Alias Hebræis idem significat tempus quod reliquis gentibus,

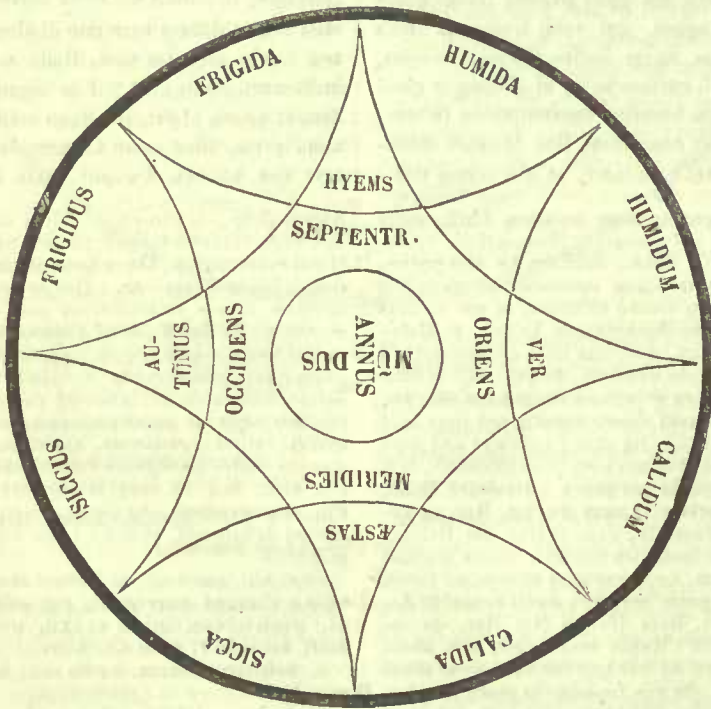
annus est, secundum illud in Daniele : *Tempus, et tempora, et dimidium temporis.* Per tempus annus significat, per tempora duos, et per dimidium menses sex.

2. Juxta Latinos autem unius anni quatuor tempora ascribuntur : hiemis, veris, æstatis, atque autumnus. Hiems est cum sol in meridianis partibus immoratur, tunc enim sol longius abest, terraque rigescit gelu, atque stringitur, et prolixiora sunt spatia noctis quam diei. Hinc causa oritur, ut hibernis flatibus nimia vis nivium, pluviarumque fundatur. Ver est, cum sol ex meridianis decedens partibus super terram redit, et noctis ac diei exæquat **14** tempora, et temperiem aeris reducit, atque fovens omnia, repetendos cogit in partus, ut terra germinet, ac resoluta sulcis semina reviviscant, atque omnium generum quæ in terris vel aquis sunt annuis fetibus **B** successio propagetur.

3. Æstas est, cum sol in septentrionem se subrigit, et spatia diurna producit, noctes vero arciat et stringit. Itaque quo magis usu assiduo aeri huic

copulatur, atque miscetur, eo amplius aerem ipsam vaporat, et humore exsiccat terra fatiscit in pulverem, et adolescere facit semina, et tanquam succos virides maturescere cogit poma silvarum. Tunc, quia et sol æstivis flagrat ardoribus, minores umbras facit in meridiano, quoniam ex alto hunc illuminat locum. Autumnus est, dum rursus sol, a summo cœli descendens, infrigit æstuum magnitudinem, et, paulisper relaxato ac deposito calore, præstat temperiem, sequente tempestate ventorum, et turbine procellarum, et vi fulminum tonitruumque sonantium.

4. Quoniam certis distinctionibus vicissitudines temporum juxta priorum definitiones perstrinximus, nunc qualiter eadem tempora naturalibus circulis sibi invicem colligantur, expediamus. Ver quippe constat ex humore et igne, æstas ex igne et siccitate, autumnus ex siccitate et frigore, hiems ex frigore et humore. Unde etiam sunt tempora commotionis temperamenti dicta : cujus communionis hæc est figura.

5. Quorum temporum hæc sunt principia : ver exoritur octavo Kalendas Martias, permanens dies xci. Æstas incipit nono Kalendas Junias, dies xci. Autumnus sumit principium decimo Kalendas Septembris, dies xciii. Hiems inchoat septimo Kalendas Decembris, dies xc; unde fiant anni dies ccclxv. Itæ

C itaque secundum naturalem temporum differentiam.

Ibid. Diffusa. Al., inconfusa. AREV.

2. Alii, rigescit, gelatur, atque stringitur. AREV.
5. Quorum temporum hæc sunt principia. Vulgus ternos menses singulis anni temporibus assignat. Astrologi ex Zodiaci signis æstatem et hiemem a solstitio et brumæ, ver et autumnum ab æquinocliis auspiciantur. Medici temperie rationem solam ducentes, duplo fere majora hiemem et æstatem quam ver et autumnum faciunt. Illi enim ver æquinoclio incipit,

6. Cæterum juxta allegoriam hiems temporalis intelligitur tribulatio, **15** quando tempestates et turbines sæculi incumbunt. Æstas est fidei persecutio, quando doctrina perfidiæ ariditate siccatur. Ver autem novitas est fidei, sive pax, quando post hiemis tribulationem

Aprilis prope finem desinit; autumnus nondum exacto Augusto incipit, Novembris initio ferme terminatur. Isidoro alia ratio placuit. Nam æquinocliis, solstitioque et brumæ singulos menses præponens, anni tempora distinguit, quæ tamen ratio Bedæ non probata est lib. de Nat. Rer., 2 Edit., cap. 54.

Ibid. Octavo Kalend. Al., septimo Kal. AREV.
6. *Perfidia ariditate. Al., minus bene, per fidei ariditatem. AREV.*

ranquillitas Ecclesiæ redditur, quando mensis novembris, id est, pascha agni celebratur, quando terra floribus, id est, Ecclesia sanctorum coetibus decoratur.

7. Annus itaque ambitu solis et mensium explicatur. Tempora mutationum vicibus evolvuntur. Mensis unæ incremento senioque conficitur. Hebdomada eptenarium dierum numero terminatur. Dies et nox eursantium luminum ac tenebrarum alternis vicibus reparantur. Hora motibus quibusdam et nomen expletur.

CAPUT VIII.

De solstitio et æquinoctio.

1. Solstitia duo sunt : primum hiemale octavo kalendas Januarii, quo sol stat, et crescunt dies. Alterum æstivum, octavo Kalendas Julias, quo sol stat et crescunt noctes. His contraria duo æquinoctia sunt; unum vernale, octavo Kalendas Aprilis, quo dies crescunt : alterum autumnale, octavo Kalendas Octobris, quo dies imminuuntur.

2. Solstitium autem dicitur, quasi solis statio. Æquinoctium vero, quod tunc dies et nox in æquitatem horarum duodenarum revertantur, cœquatis spatiis mensis. Solstitium autem æstivum ideo lampas dicitur, quod ex eo die lampas solis claritatem majorem accipiat, caloremque nimium adventu æstatis infundat.

16 CAPUT IX.

De mundo.

1. Mundus est universitas omnis, quæ constat ex celo et terra. De quo apostolus Paulus ait : *Præterit enim figura hujus mundi.* Secundum mysticum autem sensum, mundus competenter homo significatur : sicut ille ex quatuor concretus est elementis, et iste constat quatuor humoribus uno temperamento coministis.

CAP. VIII. — N. 1. *Hiemale VIII Kalend. Januar. Nunc XI Kalend. Januar.* Ibid. *Quo sol stat.* Non quod sol unquam stet, sed quod sistat cursum non ulterius descendens, sed rediens. Quod idem de æstivo (quod solum solstitium appellarunt antiquiores) intelligendum. Neque enim ulterius sol ascendit.

Ibid. *Alterum æstivum VIII Kalend. Jul. Nunc XI Kalend. Jul.*

Ibid. *Vernale VIII Kalend. April. Nunc XIII Kalend. April.* Autumnale vero Kalend. Octob.

Ibid. *Quo sol stat.* Hoc est, stare videtur, dum ascendit, et regreditur. AREV.

2. Alii, quod ex eo perfundat diem lampas solis claritate majore, caloremque nimium advenientis æstatis accipiat. AREV.

CAP. IX. — N. 1. *Quia sicut ille ex quatuor elementis magis expolivit lib. I Sentent., cap. 41.*

Ibid. *Concreteus. Al., creatus. AREV.*

3. *Nam quemadmodum erigitur mundus. Virgil., I org.*

Mundus ut ad Scythiam, Rhoëasque arduus arces, Consurgit, premitur Lybiæ devexus in Austros.

Ibid. *Pars septentrionalis. Al., pars occidentalis.*

2. Unde et veteres hominem in communionem fabricæ mundi constituerunt. Siquidem Græce mundus κόσμος, homo autem μικρόκοσμος, id est, minor mundus, est appellatus; licet et per mundum nonnunquam Scriptura peccatores insinuet, de quibus dictum est : *Et mundus eum non cognovit.*

3. Formatio mundi ita demonstratur. Nam quemadmodum erigitur mundus in septentrionalem plagam, ita declinatur in australem. Caput autem et quasi facies, orientalis regio, ultima pars septentrionalis. Nam partes ejus quatuor sunt : prima pars mundi est Orientis. Secunda meridiana. Tertia Occidentis. Ultima vero et extrema septentrionalis. De qua Lucanus :

Sic mundi pars ima jacet, quam zona nivalis Perpetuæque premunt hiemes.

CAPUT X.

De quinque circulis.

1. In definitione autem mundi circulos aiunt philosophi quinque, quos Græci zonas vocant, in quibus dividitur orbis terræ. 17 Has Virgilius in Georgicis ostendit, dicens : *Quinque tenent cælum zonæ.* Sed fingamus eas in modum dexteræ nostræ, ut pollex sit circulus Arcticus, frigore inhabitabilis; secundus circulus Therinus, temperatus habitabilis; medius circulus Isemerinus, torridus inhabitabilis; quartus circulus Chimerinus, temperatus habitabilis; quintus circulus Antarcticus, frigidus inhabitabilis.

2. Horum primus septentrionalis est, secundus solstitialis, tertius æquinoctialis, quartus hiemalis, quintus australis. De quibus Varro dixit :

At quinque ætherius zonis accingitur orbis, Ac vastant imas hiemes, medianque calores : Sic terræ extremas inter medianque coluntur. Qua solis valido nunquam rota ferveat igne.

Quorum circulorum divisiones talis distinguit figura. (Vide pag. seq.)

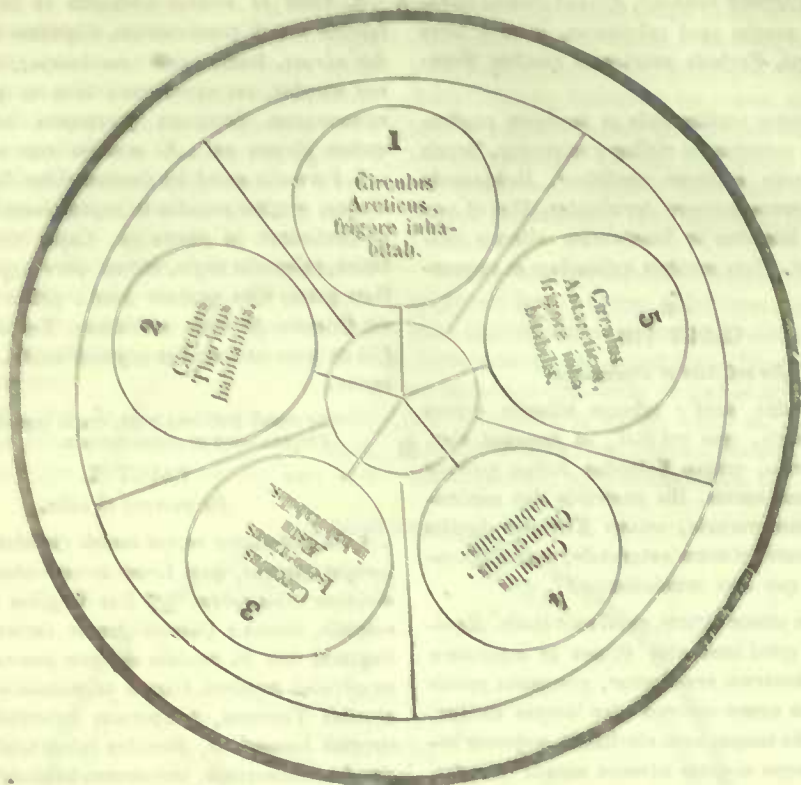
De quatuor mundi partibus ita explicatis vide Etymologiar. lib. III, cap. 30, et 41. AREV.

CAP. X. — N. 1. *Quas Græci zonas vocant. — Quas Græci parallelas, id est, zonas vocant, libri omnes. Mendose, ut apparet ex III Etymolog., cap. 45, et lib. XIII, cap. 6. Ubi cum his eadem repetantur, tamen hæc duæ voces, parallelas, id est, non leguntur. Eas quisquis addidit parum Græcam vocem existimavit zonam, legeratque apud Plinium, lib. VI, cap. 35 : Plura sunt segmenta mundi, quæ nostri circulos appellare, Græci παραλλήλους.*

Ibid. Virgilius, de quinque zonis, I Georg., 322. AREV.

2. *Qua solis valido nunquam rota ferveat igni.* Ex iis qui fragmenta poetarum edidere. Veterum tamen librorum scripturas referemus, si quibus forte melius conjiciat : *Quam solis valido nunquam ut aufsera a igne. Ovet. Quam solis valido nunquam aut aufsera igne. Toletan., Malacitan. et Valent. Quam solis valido nunquam vis auxerat igne. Impress.* Unde quis fortasse fecerit. *Quas solis valido nunquam vis usserit igne. Vel : Qua solis validos nunquam vis asserat ignes.* Nam illud *auxerat* ex *asserat* duobus digammis scripto confectum putamus, vel etiam : *Quas solis valido nunquam vis asset ab igni.*

3. Sed ideo equinoctialis circulus inhabitabilis est, quia sol per medium caelum currens omnium istis locis facit fervorem, ita ut nec frigores ibi nascantur propter exustam terram, nec homines propter nimium ardorem habitare permittantur. At contra septentrionalis et australis circuli sibi conjuncti ideo non habitantur, quia a cursu solis longe positi sunt, nimioque caeli rigore ventorumque gelidis flatibus contabescunt.

4. Solstitialis vero circulus, qui in Oriente inter septentrionalem et aetivum est collocatus, et iste qui in Occidente inter aetivum et australem est positus, ideo temperati sunt, quod ex uno circulo rigorem, ex altero calorem habeant. De quibus Virgilius :

Hae inter, medianque dote mortalibus aegris
Munere concessae dicuntur.

18 Sed qui proximi sunt aetivo circulo, ipsi sunt Aethiopes nimio calore perusti.

CAPUT XI.

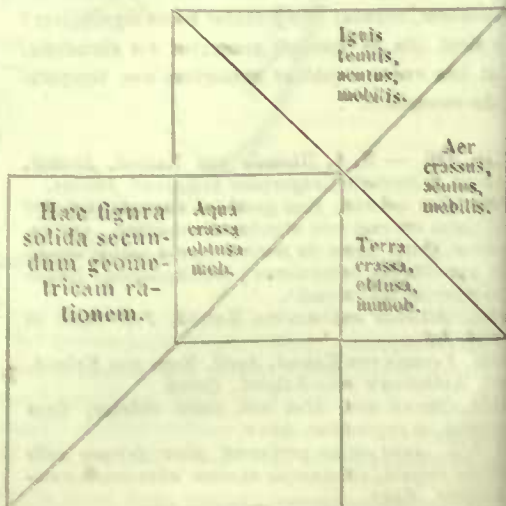
De partibus mundi.

1. Partes mundi quatuor sunt : ignis, aer, aqua, terra. Quarum haec est natura : ignis tenuis, acutus et mobilis ; aer mobilis, acutus et crassus ; aqua crassa, obtusa et mobilis ; terra crassa, obtusa, immobilis. Quae etiam sibi ita commiscuntur. Terra quidem crassa, obtusa et immobilis, cum aquae crassitudine et obrustitate colligatur. Deinde aqua aeri crassitu-

3. Sed equinoctialis circulus inhabitabilis. Primus Avicenna habitacioni commodissimum dixit, quod reapse compertum est.

Ibid. At contra septentrionalis et australis circuli sibi conjuncti. Sibi, id est, equinoctiali conjuncti, et

A line et mobilitate conjungitur. Rursus aer igni communiione acuti et mobilis colligatur. Terra autem et ignis a se separantur, sed a duobus mediis aqua et aere junguntur. Haec itaque ne confusa minus intelligantur, subjecta expressi pictura.

2. Caterum sanctus Ambrosius eadem elementa per qualitates 19 quibus sibi invicem quadam naturae communiione commiscuntur ita his verbis distiguit : Terra, inquit, arida et frigida est ; aqua

proximi. Alioqui inter se longe distantes.

Gen. XI. — N. 2. Caterum sanctus Ambrosius. lib. III, cap. 4.

Ibid. Jugabiles qualitates. Ita Ovet. Jugales, reliqui et Ambros.

frigida atque humida; aer calidus atque humidus; A quarcia per naturam, hoc est, inter equam et ignem, ignis calidus atque siccus. Per has enim jugabiles qualitates sic ubi singula commiscetur. Terra enim, cum sit arida, et frigida, conjugatur aqua per coagulationem qualitate frigida. Rursus aqua aeri per humorem, quia humidus est aer. Aqua vero quasi quibusdam duobus brachiis frigoris, atque humoris, altero terram, altero aerem videtur complecti, frigido quidem terram, aereum humido.

atque illud elementum sibi emittit, quia aqua humore et ignis calore conjugitur. Ignis quoque, cum sit calidus, et siccus, calore aeri amittitur, siccitate autem in commanitionem terrae sociatur, atque ita sibi per hanc circuitum, quasi per quendam choram concordia societate conveniunt. Unde et Graeci *στρογγύη* dicuntur, quae Latinae elementa vocantur, eo quod sibi conveniant et conciscant. Quorum distinctio commanitionem subijcti circuli figura demonstrat.

3. Ipse quoque aer medius inter duo compa-

CAPUT XII.

De caelo.

1. Caelum spiritaliter Ecclesia est, quae in huius vite nocte sanctorum virtutibus, quasi claritate side-

3. Per quendam choram concordia societate conveniunt. Per quendam choram concordia societatisque, Ambrosius.

Ibid. Unde et Graeci *στρογγύη*. Mendose libri omnes, *στρογγύη*. Nam, praeterquam quod apud Ambrosium et Basilium *στρογγύη*, etiam in Eusebio, cap. 5: Graeci autem elementa *στρογγύη* nuncupant, eo quod sibi societatis concordia, et commanitione quibusdam conveniant.

Cap. XII.—N. 1. Virtutibus. Al., exemplis, ac virtutibus. Hic locum habere potest opusculum, sive fragmentum de caelo, de quo vide historiam, cap. 86, n. 5: *Quaeritur utrum nomen sit caelum, an plures. Dicuntur autem pluraliter, quoniam in hoc libro singulari numero dicitur caelum, quod dividitur inter aquam et aerem. Legimus in psalmo pluraliter: Et aquae, quae super caelos sunt, laudent nomen Domini.*

Caelos enim caelorum si bene intelligimus, videtur veriorum quasi superiores inferiores accipimus, sicut dicitur est: *Laudent eum, caeli caelorum.* Satis apparet hunc aerium non solum caelum, sed etiam caelos dici, sicut dicuntur et terrae, neque aliud significat quam illa quae singulariter terra dicitur, cum dicitur ortum terrarum, et orbem terrae.

Nomen autem caelorum hoc est: aer, ether, olympus, spatum graecum, firmamentum, caelum zephyrum, caelum Trinitatis.

Quaeritur quoque firmus et liquidus caeli esse credenda sit, cum in scripturis sonent et pellic, et camera figuram ejus invenimus. Quid etiam tam diversum,

B rina, solget. Pluribus autem caeli nomine sonent omnes, vel angeli intelligent. Siquidem 20 per caelos etiam prophetas et apostolos accipere debentur. De quibus scriptum est: *Caeli exornant gloriam Dei;*

et sibi meti adveniam, quoniam pellic extensio, et camera camera? Et utrum unaque, sicut sphaera, caelum concludat terram, in medio mundi mole liberatam, et cum ex una parte operata, tamen ducant, sicut philosophi putaverunt?

Resp. Haec duo testimonia, quae in Scripturis reperta sunt, sibi inter se concordant, sicutque et philosophorum opinio in modum militat. Nam et camera similis lo convenit cum sphaera secundum eam partem sphaerae quae super est. Ergo illa si sphaera non est, ex una parte caelum terra contingit. Si autem sphaera, nulloque camera est.

Sic quidem et dicitur sicut camera et sicut sphaera, figuratur. Sed illud quod de parte dicitur est, quod non concordare possit dicitur. Quis vero camera non solum curva, verum etiam plani recte dicitur, profecto et pellic non solum in planum, verum etiam in rotundum sicut extensio. Nam et aer, et verica pellic est.

Quaeritur, quomodo caelum vocatur firmamentum, cum dicitur moveri. Si movetur, quomodo videtur firmamentum? Si autem ita, quomodo dicitur, quae in illo fixa sunt, creduntur ad orientem usque in occidentem, et rursus in orientem circuitur?

Resp. Non propter statumem caelum vocatum est firmamentum, sed propter firmamentum et inextinguibilem firmamentum superiorem a partem, atque inferiorem, eo quod in non circuitu firmam percutit, et aquae super se firmate atque intermixtae conservantur caelum.

Quaeritur utrum nomen illud caelum sit, quod est

utique quod **21** ipsi adventum et mortem, ipsi quoque resurrectionem Christi et gloriam mundo annuntiaverunt.

2. De cœli autem nomine sic dicit sanctus Ambrosius in libris quos scripsit de creatione mundi: *Cœlum Græco vocabulo οὐρανός dicitur; apud Latinos autem propterea cœlum appellatur, quia impressa stellarum lumina, veluti signa, habens, tanquam cœlatum dicitur, sicut argentum, quod signis eminentibus refulget, cœlatum vocatur.* Hujus enim esse subtilem naturam etiam Scriptura demonstrat, dicens, quod firmavit cœlum sicut fumum.

3. Partes autem ejus: chous, axis, cardines, convexa, poli, sidera. Chous, quod cœlum continet. Unde Ennius: *Vix solum complere chaum terroribus cœli.* Axis, linea recta, quæ per mediam pilam sphaeræ tendit. Cardines, extremæ axis partes sunt. Convexa, **22** extrema cœli. Poli, ex cœlestibus circulis cacumina, quibus maxime sphaera nititur: quorum alter ad Aquilonem spectans Boreus, alter terræ oppositus Austronotus dictus est.

cedit omnia spatia aeris, omnemque altitudinem, ubi etiam luminaria, stellæque constituuntur quarta die, an ipse aer vocetur firmamentum? Merito ergo quaeritur, cum multi affirmet aquarum naturam super sidereum cœlum esse non posse, eo quod sic habeant ordinatum pondus suum, ut vel super terram fluctent, vel in aere proximo terris vaporaliter ferantur.

« Dicunt quoque igneum esse cœlum, et non posse cum eo concordari naturam aquarum, et quod cœlum sit rotundum, et volubile, et ardens, et in illo volubili circuito aquas stare non posse. Resp. Desinant insanire qui hoc putant, atque confusi cognoscant hoc quod Veritas ait.

« Et nos eis ex ipsis visibilibus naturis asseramus Scripturæ fidei, ut possint cognoscere quæ illis dubietas de invisibilibus erat. Nam Scripturæ consuetudo est non solum nomine, sed etiam illorum (sic) aerem hunc cœlum appellare; et cum aves in aere volitent, cœli volatilia appellantur, et sereneum atque nubilum cœlum dicimus de aere.

« Nam et ipse Dominus, cum de nubibus loqueretur, inquit: *Faciem cœli probare potestis.* Igitur et aer, qui est inter vapores humidos, unde superius nebulae conglobantur, et maria subterfusa, ostenditur esse cœlum inter aquam et aquam.

« Non ergo impediuntur pondera elementorum, quia si potest aqua ad tantas guttarum minutias pervenire, sicut videmus, ut super istum aerem vaporaliter feratur, qui natura levior est vel quis, cur non possunt super illud levius cœlum minutioribus guttis et levioribus emanare vaporibus?

« Et quod illi asserunt, stellam quam Saturnum appellant esse frigidam, et quod per annos triginta peragat circulum suum, eo quod superiori circulo graditur, quod (sol) facit per annum, luna per mensem, et ista ideo brevius, quia inferius tenent locum; unde ergo sit illa stella frigida, quæ tanto ardentior esse debuit, quanto super cœlos rapitur, quæ quotidianis diebus velocius currit, nisi quia facit eam frigidam esse aquarum natura, quæ super summum illud cœlum est?

« Cognoscant ergo hi, et insanire desinant, quia qui potuit cuncta creare ex nihilo, et illas potuit aquas glaciali soliditate stabilire in cœlo. Nam quod ipsi dicitur: *Qui voluit orbem stellis ardentibus refulgentem*, nonne divina providentia necessario prospexit, ut intra orbem cœli, et super orbem redundarent aquæ, quæ illa ferventis axis incendia tempe-

4. Cœlum autem ab Oriente ad Occidentem, semel in die et nocte verti sapientes existimant. Hoc autem rotundum, volubile, atque ardens esse dixerunt. Cujus sphaeram super aquas esse putaverunt, ut in ipsis volvatur, ejusque incendium temperent. Sphaeram autem confirmant, nec principium habere, nec terminum, pro eo quod rotunditate sui, quasi circulus, unde incipiat, vel ubi desinat, facile non comprehendatur. Æqualiter enim ex omni parte fertur esse collecta, et omnia similiter respiciens, atque a centro terræ æquis spatiis distincta; ipsaque sui æqualitate ita stabilis, ut eam in nullam partem declinare undique æqualitas collecta permittat, ac nullo fulcimento subiecta sustentetur.

5. Cujus perfectionem sphaeræ vel circuli multis argumentationibus tractans, rationale Plato Fabricatoris mundi opus insinuat. Primo, quod ex una linea constat. Secundo, quod sine initio est, et sine fine. Tertio, quod a puncto efficitur. Denno, quod motum ex se habeat. Deinde quod careat indicio angularum, et quod in se cæteras figuras omnes includat,

rarent, ne conflagratio superioris inferiora elementa succenderet?

« Nos vero quomodo, et qualeslibet aquæ ibi sint (ignoramus); esse eas super summum illud cœlum minime dubitamus. Major enim est Scripturæ ejus auctoritas, quam omnis humani ingenii capacitas. »
AREV.

2. *Ambrosius in libris.... cœlatum vocatur.* Lib. II, cap. 4.

Ibid. Hujus enim esse subtilem.... sicut fumum. Lib. I, cap. 6. Sunt vero Isaïæ verba, cap. 51, ex LXX interpret., οὐρανός ὡς καπνός ἐκτεπρόθη.

3. *Cous, vel covus, vel chous.* Varro, lib. IV: *Sub jugo medio covum, quod bura extrema addita oppillatur, vocatur covum a cavo.* Festus: *Cohum, torum, quo lenio buris cum jugo colligatur, a cohobendo dicitur.* *Cohum Poetæ cœlum dixerunt a Chaa, ex quo putabant cœlum esse formatum.* Ego a cohobendo hoc quoque ducum arbitror. Quod etiam voluisse videtur Isidorus, dicens: *Cohum, quod Cœlum continet.*

Ibid. Poli ex cœlestibus circulis cacumina.... dictus est. Hyginus, lib. I: *Hujus autem (de axe loquens) cacumina, quibus maxime sphaera nititur, poli appellantur, quorum alter ad Aquilonem spectans, Boreus; alter appositus Austro, Notius est dictus.* Nihil tamen in Isidoro mutavimus. Nam, et australem, et notium, et austronotum, vel austronotium, hunc polum dici constat. Terræ vero oppositum dixit Isidorus, quod objectu terræ (ut ait Arati interpret) a nobis non videatur. Vid. lib. III Etymolog., et lib. XIII.

Ibid. Sidera. Chous, quod cœlum continet. AL., *hemisphaeria. Chous, quo cœlum continetur.* AREV.

4. *Atque ardens esse dixerunt.* In his fuit etiam Plato, qui cœlum astraque ignea esse scripsit. Sed (ut interpretatur Galenus) non hoc igitur, qui urendi vim habeat, sed alio, qui luminis tantum sit particeps. Antiquorum rationem refutavit Aristoteles; ita tamen, ut Basilio et Ambrosio (quos hic noster auctores habet) suam ipse probare non potuerit.

Ibid. Ejus incendium temperent. Idem, cap. seq., ex Ambrosio.

Ibid. Sphaeram autem confirmant. Hygin., I, I, initio, *Ibid. Cœlum autem, etc.* AL., *hemisphaeria duo sunt, quorum alterum est super terram, alterum subter terram. Cœlum autem, etc.* AREV.

5. *Quod careat indicio angulorum.* Ita o. libri. Forte *Incisione angulorum.* Cicero: *Nihil incisum angulis.*

Ibid. Quod in se cæteras. In se stellarum, lib. o.; *mendose.*

et quod motum inerrabilem habeat, siquidem sex alii motus errabiles sunt, ante, a tergo, dextra, lævaque, sursum, deorsum. Postremo, et quod necessitate efficiatur, ut hæc linea ultra circulum duci non possit.

6. Duo sunt autem, ut diximus, poli, quibus cœlum volvitur, Boreus, quem Aquilonium vocamus. Hic Arcti, id est, septentriones, qui nobis semper apparent. Cui contrarius est Notius, qui australis dicitur. Hic est, qui terra, ut ait Cicero, tegitur, et **23** ἀρκτικός a Græcis nominatur. Tanta autem polus celeritate ferri dicitur, ut nisi adversus ejus præcipientem cursum astra currant, mundi ruinam faciant. Fertur enim ejus præceps volubilitas cursu siderum temperari. Unde Lucanus :

Sideribus quæ sola fugam moderantur olympi,
Occurruntque solo, diversa potentia prima
Mundi lege data est.

CAPUT XIII.

De septem planetis cœli et eorum conversionibus.

1. Ambrosius sanctus, in libro Hexaemeron sic

6. Tanta autem polus celeritate, etc. Eadem lib. III Etymolog., cap. 34.

CAP. XIII. — N. 1. Ambrosius s. in Lib. Hexam. Cap. 2 lib. II.

Ibid. Opusculum Isidori de harmonia et cœlesti musica, quod in Isidorianis, cap. 86, num. 3, recensui, ad hoc caput et ad sequentia referri potest, et est hujusmodi : « Luna est primus planetarum, minima stellarum, sed major cæteris videtur, quia proxima terræ nobis circulo fertur. Hujus corpus est globosum, natura igneum, sed aqua permistum. Unde proprium lumen non habet, sed in modum speculi illuminatur, et ideo luna quasi *lucina*, id est, a luce nata, nominatur.

« Quod autem quasi nubecula in ea videtur, ex aquæ natura creditur. Dicitur enim (quod) si aqua permista non esset, terram, ut sol, illuminaret, seu illustraret, imo, ob vicinitatem maximo ardore vastaret. Globus namque ejus multo terra est amplior, licet ob altitudinem circuli sui videatur vix modici, fido major.

« Luna ea parte lucet, qua soli est opposita; ea autem parte est obscura, quæ a sole est aversa. A sole vero longius remota lucet tota. Non enim crescit, nec minuitur, sed objectu terræ lumine quod a sole accipit irradiatur.

« Hæc licet quotidie violentia firmamenti ab oriente in occidentem feratur, tamen contra mundum nitens omnia zodiaci signa xxvii diebus pervagatur. Circulum autem suum xviii annis perambulare affirmatur.

« Luna iv, si rubeat, quasi aurum, ventos ostendit; si in summo corniculo maculis nigrescit, pluvium mensis exordium; si in medio pleni luminis, serenum.

« De Mercurio. — Secundus planeta est Mercurius, qui et *Sitbol*. Globus natura igneus, lunam magnitudinis vincens, lumen a sole accipiens, signiterum cccxix diebus percurrrens.

« De Venere. — Tertius planeta est Venus, qui et *Vesperas*, *Lucifer*, et *Vesper*; rotundus, igneus, contra mundum nitens, ut Mercurius, signiferum percurrit cccxlviii diebus.

« De Sole. — Quartus planeta est sol, inde dictus, quia solus lucet cæteris stellis obscuratis, vel quod sit super omnia lucens, forma sphaericus, nam igneus; magnitudine octies terram vincens, omnibus stellis lumen præbet.

« Hic ab Oriente in occidentem impetu firmamenti fertur, sed contra mundum nitens, per totum zo-

diacium cccxlv diebus graditur, circulum autem suum xxviii annis perambulare traditur.

« Hujus præsentia diem, absentia vero ejus efficit noctem. Sicut enim tota die super terram, sic tota nocte lucet sub terra. Aquilonarem partem cœli peragrans, facit nobis longos dies, et ætatem; Australem vero percurrrens, inducit nobis breves dies, et hiemem.

« Sol in ortu suo maculosus, vel sub nube latens, pluvialem diem præ sagit; si rubeat, sincerum; si palleat, tempestuosum. Si concavus videtur, ita ut, in medio fulgens, radios ad austrum emittat, tempestatem humidam et ventosam præsignat; si pallidus in nigras nubes occidat, aquilonis ventum.

« De Marte. — Quintus planeta est Mars, qui *Esevona*, globus igne fervidus, percurrit signiferum duobus annis.

« De Jove. — Sextus planeta est Jupiter, qui *Epheton* dicitur, rotundus, temperatus, zodiacum peragrans xii annis.

« De Saturno. — Septimus planeta Saturnus est, qui *Ephetonta* dicitur, spiritus gelidus, contra mundum, ut superiores, gradens, signiferum xxx annis percurrrens. In ortu Saturni post xxx annos qui imaginem de aere funderet, loqui eam cum homine probaret. Omnes autem post xxxvii annos circulos suos peragrat.

« Terræ centro absides planetarum, id est, circuli, altissimæ sunt: Saturno in Scorpione, Jovi in Virgine, Marti in Leone, Soli in Geminis, Veneri in Sagittario, Mercurio in Capricorno. Lunæ in ariete mediis ovium partibus, et e contrario a terræ centro humillimæ atque proximæ. Suus cuique color est: Saturno candidus, Jovi clarus, Marti igneus, Lucifero candens, Vespere fulgens, Mercurio radians, Lunæ blandus, Soli ardens.

« Mutantur autem colores propinquis circulis natura; frigidior in pallorem, ardentior in ruborem, ventosus in horrorem, atque in obscuritatem. Signifer, id est, circulus xii signorum dividitur in xii partes per latus. Sub his feruntur vii planetæ. Sol sub mediis tantum duabus. Luna per totam latitudinem. Venus excedens cum binis partibus duabus in medio iv supra duabus in terra. Mars sub iv mediis. Jupiter sub media, et supra eam duabus. Saturnus sub duabus mediis, ut sol.

« Ii septem orbis cum dulcisona harmonia volvuntur, ac suavissimi concentus eorum circuitione efficiuntur. Qui sonus ideo ad nostras aures non pervenit, quia ultra aures sit, et ejus magnitudo no-

« Ii septem orbis cum dulcisona harmonia volvuntur, ac suavissimi concentus eorum circuitione efficiuntur. Qui sonus ideo ad nostras aures non pervenit, quia ultra aures sit, et ejus magnitudo no-

« Ii septem orbis cum dulcisona harmonia volvuntur, ac suavissimi concentus eorum circuitione efficiuntur. Qui sonus ideo ad nostras aures non pervenit, quia ultra aures sit, et ejus magnitudo no-

« Ii septem orbis cum dulcisona harmonia volvuntur, ac suavissimi concentus eorum circuitione efficiuntur. Qui sonus ideo ad nostras aures non pervenit, quia ultra aures sit, et ejus magnitudo no-

« Ii septem orbis cum dulcisona harmonia volvuntur, ac suavissimi concentus eorum circuitione efficiuntur. Qui sonus ideo ad nostras aures non pervenit, quia ultra aures sit, et ejus magnitudo no-

cœli, non uniformi, sed multiplici motu solidavit, A nuncupans eum firmamentum propter sustentationem superiorum aquarum.

26 CAPUT XIV.

De aquis quæ super cœlos sunt.

1. Hæc est Ambrosii sententia : « Aquas super cœlos sapientes mundi lujus aiunt esse non posse, dicentes : igneum esse cœlum, non posse concordari cum eo naturam aquarum. Addunt quoque, dicentes rotundum, ac volubilem, atque ardentem esse orbem cœli, et in illo volubili circuitu aquas stare nequaquam posse. Nam necesse est, ut defluant, et labantur, cum de superioribus ad inferiora orbis ille detorqueatur, ac per hoc nequaquam eas stare posse alunt, quod axis cœli concito se motu torquens easvolvendo effunderet. »

2. Sed hi tandem insanire desinant, atque confusi agnoscant, quia qui potuit cuncta creare ex nihilo, potuit et illam aquarum naturam glaciali soliditate stabilire in cœlo. Nam cum et ipsi dicant volvi orbem stellis ardentibus refulgentem, nonne divina Providentia necessario prospexit, ut inter orbem cœli redundarent aquæ, quæ illa ferventis axis incendia temperarent ?

CAPUT XV.

De natura solis.

1. Hæc sunt verba Ambrosii in Libro Hexæmeron. Solem, inquit, philosophi negant calidæ esse naturæ, eo quod albus sit, non rubicundus, aut rutilus in speciem ignis, et ideo quod nec ignitus natura sit. Si quid habet caloris, ferunt præ nimio motu conver-

strum angustum auditum exœtit, nullus enim sonus a nobis percipitur, nisi in hoc aere efficiatur.

« A terra autem usque ad firmamentum cœlestis musica mensuratur. Ad cujus exemplar nostra inventa affirmatur. In terra namque Γ gamma, in Luna A, in Mercurio B, in Venere C, in Sole D, in Marte E, in Jove F, in Saturno G ponitur; profecto mensura musicæ artis invenitur.

« Unde a terra usque ad firmamentum VII toni reperiuntur; a terra enim usque ad Lunam est tonus, a Luna usque ad Mercurium est semitonus, a Mercurio usque ad Venerem semitonus; inde usque ad Solem tria semitona; et a Sole usque ad Martem tonus; inde ad Jovem semitonus; inde ad Saturnum semitonus; inde ad Saturnum III semitona, quæ simul juncta VII tonos efficiunt.

« Tonus autem habet XV, DCXXV milliarum, semitonus vero VII, RCCCXII, et semissem. Unde et philosophi IX musas finxerunt, quia a terra usque ad cœlum IX consonantiasprehenderunt, quas homini naturaliter insitas invenerunt.

« De homine, qui musica est. — Sicut enim mundus hic VII tonis, et nostra musica VII vocibus distinguitur, sicut compago, unde corpus, VII modis jungitur, dum corpus IV elementis, anima tribus viribus copulatur, quæ musica arte naturaliter reconciliantur; unde et homo microcosmos, id est, minor mundus dicitur; dum sic consono numero cœlesti musicæ participare cognoscitur.

« A terra autem usque ad Lunam sunt CXXVI stadiorum, quæ sunt X, DCXXV milliarum. A Luna ad Mercurium VII, RCCCXII milliarum, et semis. Inde ad Venerem tantum. Inde ad Solem XIII, CCCCXXVI milliarum. Inde ad Martem XV, DCXXV milliarum. Inde ad Jovem VII, RCCCXII milliarum, et semis. Inde ad Saturnum tantum. Inde ad firmamentum XIII,

tionis accidere. Quod ideo dicendum putant, ut nihil videatur humoris consumere, quia calorem, quo humor, vel minuitur, vel plerumque exhauritur, non habet naturalem. Sed nihil agunt, cum ista proponunt, quia nihil interest utrum ex natura calorem quis habeat, an ex passione, vel ex alia causa.

2. Nos autem credimus eum sicut habere virtutem illuminandi, 27 ita etiam vaporandi. Igneus est enim sol; ignis autem et illuminat, et exurit. Quidam autem dicunt solis ignem aqua nutrir, et ex contrario elemento virtutem luminis, et vaporis accipere; unde frequenter solem videamus madidum, atque rorantem; in quo evidens dat indicium, quod elementum aquarum ad temperiem sui sumpserit.

3. Hoc quantum ad naturam ejus pertinet. At vero B juxta spiritualem intelligentiam, sol Christus est, sicut in Malachia scriptum est : *Vobis autem creditibus justitiæ sol oriatur, et sanitas in pinnis ejus.* Merito autem Christus sol intelligitur dictus, quia ortus occidit secundum carnem, et secundum spiritum de occasu rursus exortus. Item sol illuminat, et exurit, et opaco tempore confovet sanos, febricitantes vero flagrantia geminati caloris incendit; ita et Christus credentes fidei spiritu vegetante illuminat, negantes se æterni ignis ardore torrebit.

CAPUT XVI.

De quantitate solis et lunæ.

1. Rursus in eodem opere Doctor idem ita testatur : *Solis radius nulli propior, nulli longinquior est.* C Similiter et lunæ globus æqualis est omnibus. Similis sol est et Indis et Britannis; eodem momento ab utris-

ccccxxvi milliarum.

« Sunt itaque a terra usque ad cœlum milliarum C millia, et novem milia, et CCLXXV milliarum. Igneum per globos planetarum transcendimus, nunc cœlestia penetremus. » Nomina quædam planetarum ita scripsi, ut in Ms., et apud nonnullos mediæ ævi scriptores reperiantur. Quæ de imagine in ortu Saturni dicuntur, astrologium judicariam sapiunt. AREV.

2. Cujus quidem cœli naturam Deus aquis temperavit. Ibid., cap. 5.

Ibid. Alii, propter sustentationem solidatam aquarum supernarum. Hæc veterum opinio, quod cœlum Deus aquis temperaverit, explicatur in opusculo relato ad cap. 42, num. 1. Alia vide in not. ad Dracontium, lib. 1, vers. 25, 157. AREV.

CAP. XIV.—N. 1. Hæc est Ambrosii sententia. Lib. D II cap. 5.

2. Ut inter orbem cœli, et supra orbem, addit Ambrosius.

Ibid. Grialins, sed ut tandem. AREV.

CAP. XV.—N. 1. Hæc sunt verba Ambrosii vel ex alia causa. Lib. II cap. 5.

2. Nos autem credimus eum sicut habere virtutem exurit. Ejusd. lib. IV, cap. 5.

Ibid. Igneus est enim sol... rorantem. Arati interpretis : Sol interea, dum igneus sit, præ nimio motu conversionis suæ amplius increscit. Cujus ignem dicunt philosophi aqua nutrir, et e contrario elemento virtutem luminis, et caloris accipere, unde videmus eum sæpius madidum atque rorantem.

Ibid. In quo evidens... sumpserit. Verba sunt Ambrosii, loco citato.

3. Opaco tempore. Al., opaco sopore. AREV.

CAP. XVI.—N. 1. Rursus in eod. op. doctor idem. Lib. IV, cap. 6.

Ibid. Eodem momento ab utrisque videtur. Hæc,

que videtur, cum oritur, nec cum vergit in Occasum A minor apparet Orientalibus; nec Occidentalibus, cum oritur, inferior quam Orientalibus æstimatur. Quantum distat, inquit, Oriens ab Occasu, tantum hoc sibi invicem distat. Sed sol a nullo distat, nulli præsentior, nullique remotior est.

2. Neque moveat quemquam, quod tanquam cubitalis in orbe suo videtur, cum oritur; sed considerare oportet quantum intersit spatii 28 inter solem et terram, quod aspectus nostri infirmitas et quedam ægritudo vix valet intendere. Hunc autem ampliorem aliquot partibus, quam terram esse sapientes describunt.

3. Lunam minorem esse dicunt quam solem; omnia enim quæ proxima sunt nobis majora videntur, longinquitate autem locorum visus languescit. Lunam ergo videmus prope nos esse, nec eam majorem aspectui nostro quam solem. Ideoque, cum sol longe superior sit a luna, tamen nobis major videtur: jam, si prope nos accesserit, multo majorem futurum.

CAPUT XVII.

De cursu solis.

1. Dicunt antiqui, Aratus et Hyginus, solem per seipsum moveri, non cum mundo verti uno loco manentem. Nam si fixus maneret, necesse erat eodem loco occidere et exoriri a quo pridie fuerat exortus, quemadmodum cætera siderum signa oriuntur et occidunt. Præterea, si ita esset, consequens erat dies et noctes omnes esse æquales, et quam spatiosus hodiernus dies esset, tam longus semper esset futurus.

2. Nox quoque simili ratione semper æqualis permaneret, sed quoniam inæquales dies aspicimus, et solem alio loco eras occasurum, alio occidisse hesternum videamus, ideo qui diversis locis occidit, et exoritur, putant eum philosophi nequaquam cum mundo fixum volvi, sed ipsum per se moveri. Qui postquam ardentem 29 rotam Oceano tinxerit, per incognitas nobis vias ad locum unde exierat regreditur, expletoque noctis circulo, rursus de loco suo festinus erumpit; obliqua enim et fracta linea per Austrum pergit ad Boream, et ita ad Orientem revertitur. Hiemis autem tempore per plagam meridianam currit. Æstate vero Septentrioni vicinus est. Sed quando per Austrum currit, vicinior terræ est; quando vero juxta Septentrionem, sublimis attollitur.

aliquæ similes antiquorum opiniones, jam nunc vulgo rejiciuntur. AREV.

2. Hunc autem ampliorem quam terram. Octies majorem terra, ait Macrobius, lib. 1 in Somn. Scip., cap. 20. Vid. Plutarch., lib. 11 de Placit. philos.

3. Lunam minorem... majorem futurum. Verba sunt Hygini, lib. 1v, cap. de Luna. Sed corrigendus ex Isidoro Hyginus.

Ibid. Hyginus, lib. 4, cap. de luna 14, in Editione Munckeri: Quæ proxima sunt nobis, majora necesse est esse (legendum videri) quam quæ longo dissidente intervallo videmus... quam solem. Illud quoque necesse est, cum sol longe absit a luna, et a nobis major videtur, si prope accesserit, multo majorem futurum: scilicet aspectui nostro. AREV.

CAP. XVII.—N. 1. Dicunt antiqui Aratus et Hyginus. Arati interpres, cap. penultimo; et Hygin., lib. 1v, capite de Sole. Cujus sunt hæc omnia verba: So-

3. Cui ideo Deus diversa cursus constituit loca, et tempora, ne dum semper in iisdem moraretur locis, quotidiano ea vapore consumeret. Sed ut Clemens ait, diversos accipit cursus, quibus aeris temperies pro ratione temporum dispensetur, et ordo vicissitudinum permutationumque servetur. Nam dum ad superiora conscenderit, ver temperat: ubi autem ad summum cælum venerit, æstivos accendit calores. Descendens rursus, autumnii temperiem reddit; ubi vero ad inferiorem redierit circulum, ex glaciali compage cæli rigorem nobis liberni frigoris derelinquit.

4. Ex ipso enim sunt horæ; ex ipso dies cum ascenderit, ex ipso etiam nox cum occiderit; ex ipso menses et anni numerantur; ex ipso vicissitudines temporum fiunt, et cum sit iste minister bonus, genitus ad vicissitudines temporum moderandas, tamen ubi secundum voluntatem Dei correctio mortalibus datur, incandescit aeris, et urit mundum vehementioribus flammis, et perturbatur aer, et plaga hominum, et corruptio terris injicitur, et lues animantibus, et pestilens per omnia mortalibus annus inducitur.

5. Quod autem Sol oriens per Austrum, id est, meridianum, iter habet, et decursa australi parte invisibilis vadit in locum suum rediens, ad instar quippe Ecclesiæ fabricatus est hic mundus, in quo Dominus Jesus Christus, sol æternus, partem suam percurrit, unde et Meridianum vocant. Aquilioni vero, id est, adversæ parti non oritur, sicut iidem, cum in judicio venerit, dicent: *Justitiæ lumen non illuxit nobis, et Sol non est ortus nobis.* Timentibus autem Dominum oritur Sol justitiæ, et sanitas in pinis ejus, sicut scriptum est. Malis vero meridie nox est, sicut legitur: *Dum sustinent 30 ipsi lumen, factæ sunt illis tenebræ; dum sustinent fulgorem, in obscura nocte ambulaverunt.*

CAPUT XVIII.

De lumine lunæ.

1. Ait Sanctus Augustinus in Psalmi decimi expositione: « Quæritur, inquit, unde habet luna lumen. Duæ tantum opiniones traduntur, sed quæ sit harum verax, dubium fertur quemquam scire posse. » Alii namque dicunt proprium eam lumen habere, globique ejus unam partem esse lucifluam, aliam vero obscuram, et dum movetur in circulo suo,

len per seipsum moveri, usque ad illa, nequaquam per seipsum fixum volvi, sed ipsum per se moveri. Nisi quod ea que illi sine cunctatione pronuntiant, ea lisdem ipsis tribuens veluti addubitans profert.

2. Qui postquam ardentem tinxerit Oceano rotam, Mirum ni hæc Lucretii sunt.

Ibid. Cras occasurum. AL., eras oriturum. AREV.

3. Cui ideo Deus... consumeret. Versa sunt Ambrosii, lib. 11, cap. 5.

Ibid. Sed ut Clemens ait, diversos accipit cursus... annus inducitur. Verba sunt Clementis, lib. viii Recognitionum.

5. Verba Malachiæ sunt: *Et orietur vobis timentibus nomen meum sol justitiæ, et sanitas in pennis ejus.* AREV.

CAP. XVIII.—N. 1. Augustinus, in ps. x, et lib. iii de Genes., cap. 15.

eamdem partem, qua lucet, paulatim ad terras converti, ut videri a nobis possit, et ideo prius quasi corniculato lumine fulget.

2. Nam et si fornex pilam ex parte media candidam, ex parte obscuram, tunc eam partem, quæ obscura est, si coram oculis habeas, nihil candoris aspicias; cum cœperis illam candidam partem paulatim ad oculos convertere, primum veluti cornua candoris videbis; dehinc sensim crescet, donec tota pars candens opponatur oculis, et nihil obscurum alterius partis videatur; quam si denuo paulatim converteris, incipit obscuritas apparere, et candor minui, donec iterum ad cornua redeat, ac sic totus candor ab oculis avertatur, et sola iterum obscura pars possit videri. Quod fieri dicunt, cum lumen lunæ videtur crescere usque ad quintadecimam, et rursus usque ad tricesimam minui, et redire ad cornua, donec penitus nihil in ea lucis appareat.

3. At contra alii dicunt lunam non suo fulgere lumine, sed a sole accipere lumen. Sol enim illi loco superior est. Illuc evenit ut quando sub illo est, parte superiore luceat, inferiore vero, quam habet ad terras, obscura sit. Cum vero ab illo discedere cœperit, illustratur ex ea parte, quam habet ad terram, incipiens a cornibus. Sicque paulatim, sole longius discedente, pars omnis subterior illuminatur, donec efficiatur quintadecima luna. Post dimidium autem mensem, cum cœperit ex alio semicirculo propinquare soli, quanto magis superiore parte illustratur, tanto magis **31** ab ea parte quam terris avertit, non potest excipere radios solis, et propterea videtur decrescere.

4. Illud certe manifestum est, et enilibet advertenti facile cognitum, quod luna non augeatur ad oculos nostros, nisi a sole recedendo, neque minuat, nisi ad solem ex parte alia propinquando. Ab illo ergo accipit lumen, et cum sub illo est, semper exigua est; cum vero ab illo longius abcesserit, fit ampla, suoque ambitu plena. Si enim suo lumine uteretur, necesse erat semper eam esse æqualem, nec die xxx exilem fieri; et si suo lumine uteretur, hujus nunquam eclipsis fieret.

5. Cæterum, quantum ad intellectum pertinet mysticum, luna hujus mundi speciem tenet, quia sicut ista menstribus completionibus deficit, ita mundus ad conflationem temporum currens quotidianis defectibus cadit. Luna quippe elementi sui varietate diversis cursibus desinit ut crescat, crescit ut

4. Si enim suo lumine uteretur... exilem fieri. Verba sunt Hygini, cap. de Luna.

6. Sicut enim luna deficit... coronatur. Ambrosii sunt verba lib. iv, cap. 8.

Ibid. Larga roris. Ambros. lib. iv, cap. 7.

Ibid. Crescunt omnes fructus. Forte, crescunt omnes fructus. Braconius, pag. 215, lib. 1, vers. 755 et seqq.:

Qui lunæ crescente globo jubet æquora crescant

Fluctibus adjectis, crescant cum fontibus annes.

Vide notam. AREV.

7. Item sicut septem formas. Ead. lib. in Etymolog., totidemque species assignat lunæ Clemens lib. vi. Strom. ex Seleucho Mathematico. Ex quo et Isidori

desinat. Sed ideo alternis vicibus commutationem sideris representat, ut doceat homines ex ortu mortuuros, et ex morte victuros; atque ideo cum senescit, mortem corporum prodit; cum augetur, æternitatem indicat animarum.

6. Nonnunquam vero eadem luna etiam Ecclesia accipitur, pro eo quod sicut ista a sole, sic Ecclesia a Christo illuminatur. Sicut enim luna deficit atque crescit, ita Ecclesia defectus habet et ortus. Frequenter enim defectibus suis crevit, et his meruit ampliari, cum persecutionibus minuitur, et confessorum martyrio coronatur. Item sicut luna larga est roris et dux humentium substantiarum, ita Ecclesia baptismi et prædicationum. Et quemadmodum, luna crescente, crescunt omnes fructus, atque ea minuite, minuuntur; non aliter intelligimus et Ecclesiam, in cujus incremento proficimus cum ipsa. Cum vero persecutionem patitur et minuitur, et nos cum illa patimur et minui.

7. Item sicut septem fornias habet luna, sic tot gratias meritorum **32** habet Ecclesia. Primam enim figuram, bicornem habet; secundam, sectilem; tertiam, dimidiam ex majore; quartam figuram plenam habet; quintam, iterum dimidiam ex majore; sextam, iterum sectilem; septimam, bicornem. Eodem constat numero etiam distributio charismatum, quæ per Spiritum sanctum toti Ecclesiæ conferuntur. Septima autem semis, et vicesima secunda semis, in suo orbe media est. Cæteræ proportionales sunt.

CAPUT XIX.

De lunæ cursu.

1. Lunam per alios ortus et occasus, Hyginus ait, necesse est moveri, non stare, idque facilius quam de solis luce intelligitur. Quia cum a sole accipiat lumen, et ita nobis lucere videatur, non est dubium eam moveri potius quam stare. Terris autem vicina luna breviori orbe convertitur, et iter quod sol in diebus cccclxv peragit, ista per triginta dies percurrit. Unde et antiqui menses in lunæ, annos autem in solis cursu posuerunt.

2. Itaque luna per tricenos dies duodenis vicibus cursum perficiens, consummat annum secundum Hebræos, aliquibus diebus adjectis; secundum Romanos, bissexto semel in quadriennio unius diei adjectione celebrato. Cujus etiam augmentis decrementisque, mira quadam Providentiæ arte, omne quod gignitur, alitur atque crescit. Nam et defectui ejus compatiuntur elementa, et processu ejus quæ fuerint exinanita cumulantur, ut animantium cerebrum ipsius mente has nos species tum hic, tum etiam in Etymologiis reformavimus. Sectilem autem non sextilem ex veteribus libris appellamus dimidiam vel semissem.

Ibid. In textu Grialii erat, tertiam dimidiam ex majore. AREV.

CAP. XIX. — N. 1. Lunam per alios ortus... potius quam stare. Verba sunt Hygini omnia, licet non continenter apud eum legantur.

Ibid. Terris autem vicina luna... percurrit. Verba sunt Interpretis Arati, numero dierum lunæ tantum mutato.

2. Itaque luna per tricenos... celebrato. Verba sunt Ambrosii lib. iv, cap. 5.

maritimorum, siquidem echinus ostreaeque in augmento lunæ pleniore reperiri feruntur.

33 CAPUT XX.

De eclipsi solis.

1. Solem sapientes dicunt altius currere, lunam autem proximam esse terræ. Hæc ergo, dum deorsum ad idem signum vel lineam qua sol velitur, convenerit, objicit se soli, et tenebras totius orbis efficit. Quod tantum intermenstruo contingit. Nam tunc luna in eadem parte signi est qua sol vebitur, ideoque fit illi proxima, et oppositione sui obscurari ab oculis nostris lumen ejus videtur: veluti si aliquis oculis manum expansam opponat, quanto magis id fecerit, eo minus illa videri poterit; quanto autem procul discesserit, eo magis illi omnia potuerunt apparere.

2. Simili itaque ratione cum ad solis locum vel lineam luna pervenerit, tunc proxima ei esse videtur, et radios ejus ita coram oculis nostris obscurare, ut lumen non possint ejicere. Cum autem luna ab eo loco discesserit, tunc sol lumen ejicit, et ad oculos nostros transmittit. Quapropter ita soli objicitur luna, sicut lunæ opponitur terra; quæ utraque lumina cum ad terras non perveniunt, defecisse dicuntur. Alii autem dicunt defectum solis fieri, si foramen aeris, quo sol radios fundit, aliquo spiritu contrahatur sive obturetur. Hoc physici et sapientes mundi dicunt.

3. Cæterum doctores nostri mystice hujus eclipsis mysterium in Christo dixerunt esse completum tunc cum, interrupto æterni fœderis cursu insolito, turbata ordinem suum elementa perdidissent, cum sacrilegæ factum conjurationis sol iste verus horrescens, insertis in populo judaico errorum tenebris, paululum semetipsum per mortem abscondit, ac de cruce depositus, sese in sepulcro abditus obscuravit, donec tertia die augustior solito huic mundo, id est gentibus, claritatis suæ potentiam præsentaret; ac sicut sol in virtute sua refulgens, tenebras operiti sæculi illuminaret.

34 CAPUT XXI.

De lunæ eclipsi.

1. Luna non deficit, sed obumbratur, nec diminutionem sentit corporis, sed objectu obumbrantis terræ casum patitur luminis. Hanc enim philosophi non habere lumen proprium, sed eandem a sole illuminari defendunt; et quia ea dimensione distat a sole, ut per mediam terram si quid directum trajiciatur, contingere possit solem sub terram, lunam autem supra terram; et quia usque ad lunarem circum-

umbrae terræ extenditur, ideo evenit nonnunquam ut solis radii, objiciente se mole terræ vel umbra, ad eam non perveniant.

2. Patitur autem hoc quintadecima luna, quousque centrunt atque umbram obstantis terræ exeat, videaturque solem vel a sole videatur. Constat ergo lunam ex solis radiis lumen accipere, et dum objectu terræ solem non aspexerit, tunc lumen amittere. Nam dicunt stoici omnem terram montibus claudi, quorum umbra fertur luna subito non apparere. Unde Lucanus:

Jam Phœbe totum fratri cum redderet orbem,
Terrarum subita percussa expulsoit umbra.

3. Figuraliter autem per lunæ defectum Ecclesiæ persecutiones intelliguntur quando martyrum cædibus et effusione sanguinis, tanquam illo defectu et obscuracione, quasi eruentam faciem luna ostendere videtur, ut a nomine Christiano terreantur infirmi. Sed sicut ista post defectum perspicua illustratione clarescit, adeo ut nihil detrimenti sensisse videatur, ita Ecclesia, postquam per martyrum confessionem suam pro Christo sanguinem fuderit, majore fidei claritate refulget, atque insigniori lumine decorata semetipsam latius in toto orbe diffundit.

35 CAPUT XXII.

De cursu stellarum.

1. Stellæ quidem cum mundo vertuntur; non, stante mundo, stellæ vagæ feruntur, exceptis his quæ planetæ vocantur, id est errantes, quæ vagis motu ordinibus. Cætera, quæ aplanas appellantur, uno loco fixæ cum mundo volvuntur. Ideo autem planetæ, id est errantes dicuntur, quia per totum mundum vario motu discurrunt.

2. Partibus autem diversis inter se moventur sidera. Nam quædam superius, quædam inferius currunt. Unde et illa quæ terris propinquiora sunt, quasi majora nobis videntur quam ea quæ circum cælum volvuntur. Longinquitate enim locorum visus languescit. Hinc accidit ut intervallo longe inter se distantium circumferentiarum, alia celerius, alia tardius ad cursus sui exordium revertantur.

3. Nam quædam sidera, celerius exorta, serius occidere existimantur; quædam etiam, tardius cæteris exorta, citius ad occasum perveniunt. Quædam vero pariter oriuntur, et non simul occidunt. Omnia autem suo tempore ad cursum proprium revertuntur. Radiis autem solis præpedita sidera, aut anomala fiunt, aut retrograda, aut stationaria. Juxta quod et poeta meminit, dicens:

... Sol tempora dividit ævi,
Mutat nocte diem, radiisque potentibus astræ
Ire vetat, cursusque vagos statione moratur.

de Luna.

2. Nam dicunt Stoici. Ita Mss. omnes; *historici* Impress. Hyginus: *Etsi nonnulli dixerunt in solis cursu evenire, ut cum pervenerit ad eum locum ubi occidere dicatur, ibi montium magnitudine a nobis lumen averti solis, et ita noctem videri. Quod si ita sit, nimirum eclipsim solis verius quam noctem dicimus.*

3. Figuraliter autem. Ex Aug. in ps. x.

CAP. XXII. — N. 1. Stellæ quidem cum mundo vertuntur. Id probat Hyginus ibid. Vid. lib. in Etymolog. a cap. 60 usque ad 70.

Ibid. Echinus, ostreaeque, etc. Dracontius, loc. cit.:

Crescat et inclusum capite genus omne cerebri,
Et minuuntur aquæ, luna minuente, liquentes.

Plura de his dixi in nota. AREV.

CAP. XX. — N. 1. Solem sapientes dicunt... transmittit. Totus locus ex Hygini lib. iv, cap. de Luna. *Ibid.* Pro vebitur in nonnullis Mss. bis est utitur, et fortasse legendum vertitur. AREV.

2. Si foramen aeris, etc. Quod Anaximandro placuit. Plutarch. in de Plac. l. cap. 20 et 24.

CAP. XXI. — N. 1. Pleraque ex eod. Hygin. cap.

CAPUT XXIV.

De lumine stellarum.

1. Stellas non habere proprium lumen, sed a sole illuminari dicunt, nec eas unquam de cœlo ascendere [Al. abscedere], sed veniente sole celari. Omnia enim sidera obscurantur, sole oriente, non cadunt. Nam dum sol ortus sui signa præmiserit, omnes stellarum ignes sub ejus luminis fulgore evanescent; ita ut præter solis ignem nullus sideris splendor videatur. Hinc etiam et sol appellatus, eo quod solus appareat obscuratis cunctis sideribus. Nec mirum hoc de sole, cum etiam plena luna, et tota nocte fulgente, pleræque astra non luceant. Esse autem etiam per diem in cœlo stellas probat solis deliquium, quod quando sol objecto orbe lunæ fuerit obscuratus, clariora in cœlo videantur astra.

2. Stellæ autem, secundum mysticum sensum, sancti viri intelliguntur. De quibus dictum est: *Qui numerat multitudinem stellarum.* Sicut enim omnes stellæ a sole illuminantur, ita sancti a Christo gloria cœlestis regni glorificantur. Et sicut præ fulgore solis et vi maxima luminis ejus sidera obtunduntur, ita et omnis splendor sanctorum in comparatione gloriæ Christi quodammodo obscuratur. Et quemadmodum stellæ sibi differunt claritate, ita justorum diversitas meritorum discretione.

CAPUT XXV.

De lapsu stellarum.

1. Falsa autem opinio et vulgaris est, nocte stellas cadere, cum sciamus ex æthere lapsos igniculos ire per cœlum, portarique 38 ventis, vagique lumen C sideris imitari; stellas autem immobiles fixasque permanere in cœlo.

2. Nam illud quod ait poeta:

Sæpe etiam stellas vento impendente videbis
Præcípites cœlo labi, noctisque per umbras
Flammaram longos a tergo albescere tractus.

Et iterum:

..... Lapsa per altum
Aere disperso trahere candentia sulcos
Sidera, et summis etiam quæ fixa tenentur
Astra polis.

Sed hi poætæ voluntariè ad opinionem vulgi se contulerunt. Cæterum philosophi, quibus curæ est mundi quærere rationem, illa asserunt quæ superius memorata sunt.

Etymolog., præter Malactanum in quo XIX annis recentiore manu videtur hoc loco repositum. Hoc fortasse octennium illud de quo Plutarch. extremo lib. II de Placitis.

CAP. XXIV. — N. 1. *Stellas omnes non habere lumen.* Macrobius lib. I. In somn., cap. 19, lunam unam alieno lumine, cæteras omnes stellas suo lucere, ait.

Ibid. Celari. Al., celare dicimus. AREV.

CAP. XXV. — N. 1. *Falsa autem opinio.* E Serv. I Georg. ad vers. 365:

Sæpe etiam stellas, vento impendente, videbis
Præcípites cœlo labi.

2. Versus Virgillii sunt tres illi, *Sæpe etiam; reliqui Lapsa per altum, etc.*, neque Virgillii sunt, neque integri videntur; sed cujusnam sint, nunc non occurrit. AREV.

CAP. XXVI. N. 1. *Deliramentis. Al. deliramentis*

A

CAPUT XXVI.

De nominibus astrorum.

1. Legitur in Job, dicente Domino: *Nunquid conjungere vales micantes stellas Pleiades, et gyrum Arcturi poteris dissipare? Nunquid producis Luciferum in tempore suo, et vespere super filios terræ consurgere facis?* Et iterum alibi: *Qui facit Arcturum, et Oriōnem, et Hyadas.* Hæc nomina stellarum dum in Scripturis legitur vanis deliramentis assensum non præbeamus, qui falsis opinionibus vocabula ista in astris ex hominum nominibus, vel aliarum creaturarum vocabulis imposuerunt. Ita enim stellarum quarundam gentilium sapientes nomina, sicut et dierum, indiderunt.

2. Quod vero eisdem nominibus sacra utitur Scriptura, non eorum ideo vanas approbat fabulas, sed faciens ex rebus visibilibus invisibilium rerum figuras ea nomina pro cognitione ponuntur, quæ late sunt cognita, ut quidquid incognitum significat, facilius per id quod est cognitum humanis sensibus innotescat.

3. Arcturus est ille quem Latini Septentrionem dicunt, qui septem stellarum radiis fulgens, in seipso revolutus rotatur, qui ideo Plaustrum vocatur, quia in modum vehiculi volvitur, et modo tres 39 ad summa elevat, modo quatuor inclinat. Hic autem in cœli axe constitutus semper versatur, et nunquam mergitur. Sed dum in seipso volvitur, et nox finitur.

4. Per hunc Arcturum, id est Septentrionem, Ecclesiam septenario virtute fulgentem intelligimus. Nam sicut in axe cœli Arcturus semper inclinatur rursusque erigitur, ita et Ecclesia diversis quidem adversitatibus humiliatur, sed mox consurgens spe et virtutibus elevatur; et sicut ex tribus stellis et quatuor Septentrio efficitur, ita Ecclesia ex fide Trinitatis et operationibus quatuor virtutum principalium consummatur. Fide enim et operibus homo justificatur.

3. Bootes, stella est quæ Plaustrum, id est Septentrionem sequitur, qui etiam ab antiquis Arctophylax dicitur, sive minor Arctos. Unde et quidam eam Septentrionem dixerunt. Hanc spectant præcipue qui navigare noscuntur. De qua Lucanus:

..... Velox ubi nocte Bootes;

Quæ cum orta fuerit, cito facit occasum.

6. Pleiades sunt multæ juges stellæ quas etiam botrum appellamus a multitudine stellarum. Nam et

poetarum. AREV.

5. *Arcturus est ille quem Latini Septentrionem.* Hæc eadem in III Etymologiar. de Arcto aliquanto aptius dicuntur. Sed hoc loco Arcton, et Booten, sive Arctophylacem, et Arcturum, quæ propinqua sunt, confundit, ut ipse paulo post fatetur.

5. *Hanc spectant præcipue qui navigare noscuntur.* Utravis ursa utuntur nullo periculo nautæ, quod utraque Polo proxima exiguum circulum describat. Ita Ovidius:

Esse duas Arctos, quarum Cynosura vocatur
Sidoniis. Elicen Graia carina notat.

Ibid. Cito facit occasum. Alii addunt: xv. *Kalendas Octobris. Hyades sunt quinque in modum V litteræ in fronte Tauri positæ.* etc. AREV.

6. *Pleiades. Eadem in Etymolog.*

Ibid. Multæ juges; fortasse, multijuges. AREV.

ipsæ septem esse dicuntur, sed amplius quam sex A cœlo super stellas Dei dicit se sedem positurum, et nullus conspici potest. Hæc ab oriente surgunt, et appropinquante diei claritate stellarum ejus ordo distenditur. Pleiades autem ex pluralitate vocatæ sunt, quia pluralitatem Græci *πλειάδων* appellant. Ias Latini Vergilias appellaverunt, eo quod vere orientur, et eo magis cæteris prædicantur, quod his exorientibus æstas significatur, occidentibus hiems ostenditur, quod aliis penitus non est traditum signis.

7. His autem stellis, ab eo quod septem sunt et splendide micant, sancti omnes septiformi spiritus virtute fulgentes significantur; 40 ab eo autem quod sibi vicinatur, sed non se contingunt, claritate proximis, et tempore divisos Dei prædicatores ostendunt.

8. Orion stella est*. Hic autem Orion gladius dictus est. Unde etiam eum Latini Jugulam vocant, sidus B ut videtur, armatum et stellarum luce terribile, quod ignorare magnæ difficultatis est, adeo ut quamvis rudes oculos, tamen præ fulgoris splendore in seipsum rapiat. Ii quippe Oriones in ipso pondere temporis hiemalis exoriuntur, suoque ortu imbres et tempestates excitant, et maria terrasque perturbant.

9. Oriones autem significant martyres. Nam sicut isti nascuntur in cœlo tempore hiemis, ita in Ecclesia martyres procedunt tempore persecutionis. Procedentibus Orionibus, mare turbatur et terra; obortis vero martyribus, terrenorum et infidelium corda tempestate jactantur.

10. Lucifer, stella nitens, quæ omnium maxima et clarior esse videtur. Nam quemadmodum sol et luna, ita hæc umbram facit. Ista igitur orientem solem C præcedit, atque mane nuntians tenebras noctis lumine sui fulgoris dispergit. Cujus figura est Christus, qui, velut Lucifer, per incarnationis mysterium producit; per quem lux fidei, tanquam dies secutura, monstratur.

11. Lucifer autem bipertitus est: sic hujus pars sancta est, sicut Dominus in Apocalypsi de se et Ecclesia dicit: *Ego sum genus et radix David, Stella splendida et matutina*. Item: *Qui vincit, dabo ei stellam matutinam*. Pars autem alia Luciferi, diabolus esse dignoscitur. De quo scriptum est: *Quomodo cecidisti de cœlo, 41 Lucifer, qui mane oriebaris?* et qui etiam in

7. *Ab eo quod septem sunt*. Clem., Strom. vi, septem esse serio affirmat, et Basil. in cap. iii Isai. septem ait apparere, quamvis parvas et glomeratas, et Ovid. fast. iv:

Quæ septem dici, sex tamen esse solent.

Cic. ex Arato:

Hæ septem vulgo perhibentur more vetusto Stella; cernuntur vero sex undique parvæ. At non interiusse putari convenit unam, Sed frustra temere a vulgo ratione sine ulla Septem dicier, ut veteres statuere poetæ, Æterno cunctas ævo, qui nomine dignant Alcyone, Meropeque Celeno, Taygeteque Electre, Steropeque simul sanctissima Maia.

8. *Orion stella est**. Asterisco notavimus locum, quem facile explere possis, vel ex tertio Etymolog. vel ex Arati interprete a quo Isidorus hæc mutuatus est. Sic enim ille: *Orion, qui et incola dicitur, ante tauri vestigia fulget, et dicitur Orion ab urina, id est ab inundantia aquarum. Tempore enim hyemis habet ortum, cum mare et terras tempestatibus turbat. Hunc*

cælo super stellas Dei dicit se sedem positurum, et cadens de cœlo confringitur.

12. Vesperus est stella occidentalis noctem duccens. Hic solem occidentem sequitur, et tenebras succedentes præcedit. Hic autem Antichristi exprimit typum, qui tanquam vesper consurgit, ut ait Job, super filios terræ, ut cæcæ noctis successu carnalium corda offuscet. Quod ideo auctore Deo fit, quia pro infidelitate præcedenti, qua renuerunt Christo credere, Antichristum suscipere meruerunt.

13. Cometes stella est quæ velut comas luminis ex se fundit. Hæc cum nascitur, aut regni mutationem fertur ostendere, aut bella. aut pestilentias surgere. De qua Prudentius ait: *Tristis cometa intercedit*. Et Lucanus:

. . . Et terris militantem regna cometem.

Et Virgilius:

. . . Nec diu toties arsere cometa.

Genethliaci autem omnes stellas erraticas quibusdam temporibus cometas fieri dicunt, et prout cuique sunt motus, ita secunda vel adversa portendere.

14. Sirius stella est, quam vulgo Canem appellant. Sirius quippe appellata propter flammæ candorem, quod ejusmodi sit ut præ cæteris lucere videatur. Hæc oriens mundum ardoris nimio calore incendit, et æstu suo fructus exurit. Interdum et morbo afficit corpora, corrumpens aerem flagrantia ignis. Ab hac enim stella dies Caniculares nominantur, quoniam hi plus flagrant ardoribus quam totius æstatis tempus.

CAPUT XXVII.

Utrum sidera animam habeant.

1. Solet autem quæri, ut ait sanctus Augustinus, utrum sol 42 et luna, et aliæ stellæ, corpora sola sint, an habeant rectores quosdam spiritus suos. Et si habent, utrum ab eis etiam vitaliter inspicientur, sicut animantur canes per animas animalium, an sola sine ulla permistione presentia. Et dum motus alienus corporis sine anima esse non possit, stellæ, quæ cum tanto ordine ac tanta ratione moventur, ut in nullo prorsus aliquando cursus earum impediatur, utrum animantes sint, et rationabiles videantur, non facile comprehendere potest.

Romani jugulam vocant, eo quod sit armatus, ut gladius, stellarum luce terribilis, etc.

Ibid. Hic Orion gladius. Ita Impress. Pejus multo manusc. omnes: Hic autem Orion a gladio dictus est.

Ibid. In nota Grialii fortasse legendum jugula pro incola. AREV.

10. *Lucifer stella nitens. Plura hic leguntur in quibusdam libris, e tertio Etymologiar. huc accita, neque enim in vetustioribus reperuntur.*

13. *Cometes. Totidem scree. in Etymolog. Ibid. Intercidit. Ita reposui ex Prudentio. Grialius, intercedit; nonnulli Mss., incedit. AREV.*

14. *Sirius quippe appellatur propter flammæ candorem, Rectissime, ut ne suspicio quidem ulla restet de emendatione loci libri in Etymolog. Arati interpres: Sirium autem stellam vocatam putant propter flammæ candorem.*

Ibid. Æstatis tempus. Al., Æstatis tempus xv dies de Julio, et xv de Augusto. AREV.

CAP. XXVII. — N. 1. Ut ait S. Augustinus. Extremo libro secundo de Genes. ad litteram.

2. Salomon autem cum diceret de sole : *Gyrans A* libet partem eruperint, magno conerepant murmure, *gyrando vadit spiritus, et in circulos suos revertitur*, ostendit ipsum solem spiritum esse, et quod animal sit, et spiret, et vigeat, et annuos orbes suos cursu expleat, sicut et poeta ait :

Interea magnum sol circumvolvitur annum.

Et alibi :

Lucentemque globum lunæ, Titaniaque astra
Spiritus intus alit.

Quapropter, si corpora stellarum animas habent, quærendum quid futuræ sint in resurrectione.

CAPUT XXVIII.

De nocte.

1. Ambrosium in libro Hexameron legi dicentem : « Quæritur qualiter spatium aeris occupet umbra terræ efficiens nobis noctem, cum sol recedit a nobis diemque obducit, cum inferiora axis septentrionalis illuminat. Omne enim corpus umbram facit, et naturaliter umbra corpori adhæret, adeo ut etiam pictores umbras corporum quæ pinxerint niantur exprimere, idque artis esse asserant non intermittere vim naturæ. »

2. Ergo sicut in die cum a parte solis aliquod corpus hominis vel arboris occurrit, ex ea parte quam lumen repercutitur umbra subsistit; **43** sic cum recedente die sol ad eum locum pervenerit ubi occidere dicitur, ibi montium magnitudine a nobis separatur, sicque terræ objectu a septentrionali parte obumbratur aer, adeo ut nobis noctem efficiat hæc ipsa umbra terrarum.

CAPUT XXIX.

De tonitruo.

1. Tonitrua autem ex fragore nubium generantur. Concepti enim intra sinum nubium ventorum spiritus versantur ibidem. Cumque vehementer sese erupturi eliserint, et virtutis suæ mobilitate in quam-

2. Quærendum quid futuræ sint in resurr. Leguntur hæc in mss. o. quæ videntur sumpta e lib. x de Civit., cap. 29.

Ibid. In Vulgata : *Gyrat per meridiem, et flectitur ad Aquilonem, lustrans universa in circuitu pergit spiritus, et in circulos suos revertitur.* Versus Virgillii primus exstat lib. II Æneid., 584, alii lib. VI, 724. Verba Quapropter, etc. absunt ab Editione antiqua. Confer cap. 5. libri de Ordine creaturarum. AREV.

CAP. XVIII. N. 4. Ambrosium in Libro Hexameron. IV, cap. 5.

2. Ad eum locum pervenerit ubi occidere dicitur, ibi montium magnitudine a nobis separatur. Non sunt hæc Ambrosii, sed Hygini verba superius cap. 21 a nobis relata.

Ibid. Sicque terræ objectu, a septentrionali parte obumbratur aer. Voces a septentrionali parte, addidit Isid. quæ aptius collocarentur sic : *Obumbratur aer a septentrionali parte, ne objici terra videretur a septentrionali parte.*

CAP. XXIX. — N. 1. Tonitrua. Amb. lib. II, cap. 4 : *Neque enim firmamentum hoc potest sine aliquo rumpi fragore, aut penetrari. Unde et de tonitribus, quæ concepto intra sinum nubium spiritu cum se vehementer erupturus eliserit, magno conerepant sonitu, ait Scriptura : Firmans tonitrua. Suspicior autem verba hæc Isidori : Et in morem exsistentium de stabulis quadrigarum sonus fragoris ejus ad aures nostras emittitur, desiderari apud Ambrosium restituendaque ex hoc loco : ante illa verba ait Scriptura, ut parentesi includantur, totusque locus ita legatur : Neque enim firmamentum*

libet partem eruperint, magno conerepant murmure, et in morem exsistentium de stabulis quadrigarum sonus fragoris ejus ad aures nostras emittitur.

2. Alias autem tonitruum divinæ voeis superna est increpatio, sive clara prædicatio sanctorum, quæ clamore forti per totum orbem terrarum in auribus fidelium perstrepat, per quod possit culpam suam admonitus agnoscere mundus.

44 CAPUT XXX.

De fulminibus.

1. Aiunt naturalium scrutatores causarum, quod ex collisione atque attritu nubium fulgura generentur ad instar silicium duriorum quos cum compulseris invicem sibi, medius ex his ignis elabitur, vel quemadmodum si lignum ligno ras, ignem emittit. Unde et Papinius :

Fulguraque attritis quotiens micere processis.

Hæc itaque ratione, cum nubila invicem in se fuerint collisa, illico fulmina mittuntur.

2. Dehinc sequuntur tonitrua, quæ licet sonitu tardiora sunt, præcedenti concussi luminis claritate, pariter tamen cum fulgure emittuntur. Sed eorum sonitus tardius penetrat aures quam oculos splendor fulguris, ad instar securis arborem procul cædentis, cujus quidem ante cernis ictum quam ad aures perveniat sonitus. Ergo nubium attritu fulmina nascuntur. Nunquam enim sereno cælo fulgura micuerunt. Unde et Virgilius :

Non alias cælo ceciderunt plura sereno
Fulgura.

3. Fit enim fulmen nube, imbre et vento. Nam cum ventus in nubibus vehementer agitato est, sic incalescit, ut incendatur. Dehinc, ut prædictum est, fulgura et tonitrua simul exprimuntur. Sed illud celerius videtur quia clarum est, hoc autem tardius ad aures pervenit. Post fulminis autem jactum, vento-

hoc potest sine aliquo rumpi fragore, aut penetrari, Ideo et firmamentum dicitur, quod non sit invalidum neque remissum. Unde et de tonitribus (quæ concepto intra sinum nubium spiritu cum se vehementer erupturus eliserit, magno conerepant sonitu, et in morem exsistentium de stabulis quadrigarum sonus fragoris ejus ad aures nostras emittitur) ait Scriptura.

CAP. XXX. — N. 1. Aiunt naturalium scrutatores... perveniat sonitus. Concinnavit hæc ex Lucretii versibus hisce. lib. VI :

Fulget item nubes ignis cum semina multa
Excussere suo concursu, ceu lapidem si
Percutiat lapis, aut ferrum; nam tunc quoque lumen
Exsilit, et claras scintillas dissipat ignis.
Sed tonitruum fit uti post auribus accipiamus
Fulgere quæm cernant oculi, quia semper ad aures
Tardius adveniunt, quam visum, quæ moveant res.
Id licet hinc etiam cognoscere, cadere si quem
Ancipiti videas ferro procul arboris auctum.
Ante fit, ut cernas ictum quam plaga per aures
Det sonitum; sic fulgorem quoque cernimus ante
Quam tonitruum accipimus, pariter qui mittitur igni
E simili causa et concursu natus eodem.

Ibid. Compulseris. Al., expulseris. Forte, compulseris. AREV.

2. Unde et Virgilius : Non alias, etc. Ad quæ verba Servius : *Omen est (inquit) et in eo quod sereno cælo fulgura missa sunt, et in eo quod plura missa sunt.*

Ibid. Crallius, tardiora sunt. AREV.

Ibid. Virgilius versus est 487 lib. I Georg. AREV.

3. Post fulminis autem jact. Ex eodem Lucretii loco

rum **45** erumpere violentiam; sicque furorem tempestatis quem in nubibus conelusi agebant exeuntes ad terras emittunt.

4. Lucretius autem dicit fulmina ex minutis seminibus constare, ideo penetrabilia esse; ubicunque autem fulmen ceciderit, sulphuris odorem emittit. Virgilius:

Et late circum loca sulphure fumant,

Et Lucanus:

Æthereoque nocens fumabit sulphure ferrum.

5. In fulminibus sanctorum accipiuntur miracula, claritate signorum ac virtutum micantia, atque ad intima cordis perveniunt. Sublimia loca amplius sentire dicuntur ventorum vel fulminis injuriam, quam humilior terra. Unde et Horatius:

Feriantque summes

..... Fulgura montes.

Nimis autem excelsiora loca a tempestatibus esse secunda, ut Olympus, qui celsitudine sua nec impetus ventorum, nec fulminum ictus sentit, quia nubes excedit.

CAPUT .XXXI.

De arcu.

1. Clemens Romanus antistes et martyr ita scribit: « Arcus enim in aere ex imagine solis hoc modo formatur. Dum enim sol in nubibus rarescen-

Ibid. Alii, *erumpit violentia.* AREV.

4. *Lucretius autem dicit.* lib. II, his verbis.

*Perfacite est jam animi ratione exsolvere nobis
Quare fulminens multo penetratior ignis
Quam noster fluit e terris terrestribus ortus.
Dicere enim possis caelestem fulminis ignem
Subtilitem magis e parvis constare figuris.
Atque adeo transire foramina quæ nequit ignis
Noster hic, e lignis ortus lædæque creatus.*

Ibid. Virgilii versus est 698 l. II ÆN. AREV.

5. *Fulgura montes.* Ita omnes libri, ut et Horatiani quidam.

CAP. XXXI. — N. 1. *Clemens Romanor...* species ejus formatur. Sunt hæc lib. VIII Recognitionum, sed apparet Isidorum alia interpretatione usum, ac dubitari posse an ea quæ circumfertur Rufini sit.

2. *Quadricolor enim est.* Tricolorum vult esse Aristoteles. Isidorum secutus est Beda.

Ibid. Post finem hujus capituli in nonnullis Mss. additur fragmentum magna ex parte allegoricum, quod ab Isidori stylo et usu non abhorret: « Arcus autem qui in nubibus apparet, posuit eum Deus in testamentum inter se et nos: cum autem Noe post diluvium egressus fuisset de arca, dixit ei Deus: *Ponam arcum meum in nubibus, et erit testamentum inter me, et te, et erit, cum apparuerit arcus meus, recordabor federis mei, non adducam aquam diluvii ultra super terram.* Arcus autem quatuor colores habet, id est, igneum, purpureum, album, et nigrum. Igneum colorem trahit de cælo, purpureum de aqua, album de aere, nigrum de terra; hos quatuor colores trahit de universis elementis mundi. Tres autem colores manifeste habet arcus, id est, purpureum, sulphureum et igneum. Per hos tres colores tres sententias significat: duas, quæ transierunt, præteritas; tertiam, quæ ventura est. Per purpureum colorem significat diluvium; per sulphureum significat ignem qui venit super Sodomam; per igneum colorem significat ignem qui venturus est in die judicii. Arcus, qui in nubibus apparet, cum radiat nubes ante solem, a magnitudine solis depingitur. Arcus autem, qui a sole resplendet in nubibus, Christi gloriam in prophetis ac doctoribus refulgentem; et significantiam habent hi tres colores, id est, per igneum colorem Spiritum sanctum significant, ut in Evangelio ait: *Ignem veni mittere super terram, ut*

Aribus ex adverso refulserit, radiosque suos directa linea humor in nubilo transfundens impresserit, sit repercussio splendoris ejus in nubibus, e quibus fulgor emicans arcus speciem format. Sicut enim impressa cera anuli imaginem exprimit, sic nubes e contra ex rotunditate solis figuram sumentes, orbem efficiunt, et arcus effigiem fingunt. Apparet autem hic non semper, sed cum rarescunt nubila cæli. Nam rursus cum in se coeunt nubes atque densantur, confestim arcus forma resolvitur. In nubibus enim densitate arcus aerem in perfecto gyro complectitur. Denique sine sole et **46** nubibus nunquam apparet arcus, quia ex typo radii solis species ejus formatur. »

2. **Quadricolor enim est, et ex omnibus elementis in se rapit species.** De cælo enim trahit igneum colorem, de aquis purpureum, de aere album, de terris colligit nigrum. Hic autem arcus, pro eo quod a sole resplendet in nubibus, Christi gloriam indicat in prophetis, ac doctoribus refulgentem. Alii ex duobus **47** coloribus ejus, id est aquoso et igneo, duo judicia significari dixerunt. Unum per quod dudum impii perierunt in diluvio; alterum, per quod postmodum peccatores cremandi sunt in inferno.

ardeat. Per album colorem castitatem significat, per igneum colorem significat persecutionem carnis. Arcus autem, qui in nubibus apparet, quadraginta annis ante diem judicii visus non erit. Quicunque enim cum peccato vivit, mortuus est Deo, vivit diabolo. Si autem audierit Evangelium Christi, et conversus fuerit ad Deum, resurgit et vivit cum Christo. Qui vero cum peccato suo moriuntur, vadunt in penam, resurgunt ad mortem. Multi vero hic pereunt putantes se diu vivere, ideo non corriguntur. Fallit illos spes sua, non vivit homo quantum putat, non quantum sperat. Audite, ubi dicitur: *Non tardes converti ad Deum.* Dies malos habemus, quando inter homines malos vivimus, testante Apostolo: *Videte quomodo cante ambuletis, non ut insipientes, sed ut sapientes, redimentes tempus, quoniam dies mali sunt.* Tolle homines malos, et non erunt dies mali. Appetentes res alienas, adulteri, perjuri, calumniatores, oppressores. Per homines malos sunt dies mali. Dies ergo malos habemus, quando inter homines malos vivimus. Qui vivendo seculum vicerunt, Elias et Enoch. Sexto die fecit Deus hominem ad imaginem suam. Invenimus, sexto sæculo venisse Dominum nostrum Jesum Christum, ut reformaretur homo ad imaginem Dei. Primum enim tempus tanquam primum dies ab Adam usque ad Noe, secundum tempus tanquam secundus dies a Noe usque ad Abraham, tertium tempus tanquam tertius dies ab Abraham usque ad David, quartum tempus tanquam quartus dies a David usque ad transmigracionem Babylonis, quintum tempus tanquam quintus dies a transmigracione Babylonis (usque ad prædicationem Joannis). Sextum tempus tanquam sextus dies, qui modo agitur usque ad finem. Si sextus dies agitur, videte quid habeat titulus *in die ante Sabbathum, quando fundata est terra.* Jam audiamus ipsum psalmum, ipsum interrogemus; quomodo fundata est terra, nec in Genesi sic legimus. Quando ergo fundata est terra nisi cum sit (sic) cum lectum est modo in Apostolo: *Sic tamen stete in fide stabiles, ut omnes qui credunt per universam terram.* Tunc fit homo ad imaginem Dei; quod significat sextus dies illi de Genesi, et quomodo illum fecit Deus, quomodo fundata est terra. Christus venit ut fundaretur terra; fundamentum enim nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Jesus. De illo

CAPUT XXXII.

De nubibus.

1. Notandum est ex libro Job, quod cogitur aer iste visibilis, ut conglobetur; conglobatus autem in nubes vertitur. Sic ipse dicit: *Subito aer cogitur in nubibus, et ventus transiens fugabit eas* (Job. xxxvii, 21.) Et Virgilius:

Cousurgunt venti, atque in nubem cogitur aer.

Nubes autem sancti prædicatores intelliguntur, qui verbi divini pluviam credentibus fundunt.

2. Aer autem iste inanis et tenuis vacuas hominum mentes vagasque significat, qui tamen densatus in nubes vertitur, quia collectæ ab inanitate fidelium mentes fide solidantur. Et sicut ex aere inani sunt nubes pluviales, sic ad fidem de mundi vanitate colliguntur sancti prædicatores. Nubes autem dictæ quod æthera obtegant, unde et *nuptæ* dicuntur, quod vultus suos velent. Unde et *Neptunus*, quod nube et mari terram tegat.

48 CAPUT XXXIII.

De pluviis.

1. Legitur in Amos propheta: *Qui vocat aquas maris, et effundit eas super faciem terræ* (Amos ix, 6). Aquæ enim amarissimæ maris vapore subtili calore aereo suspenduntur, instar medicinalis cucurbitæ, quæ calore superioris circuli humorem, et sanguinem sursum trahit. Illiusmodi itaque ratione aquæ maris per tenuissimos vapores in aere suspensæ paulatim concresecunt, ibique igne solis decoctæ in dulcem pluvia- rum saporem vertuntur.

2. Delinc gravescente nube modo vi expressæ ventorum, modo solis calore dissolutæ, in terræ faciem asperguntur. A nubibus ergo rapiuntur aquæ maris, et iterum ab ipsis reduntur in terras. Sed, sicut diximus, ut dulces possint esse in pluviis, coquantur igne solis. Alii autem dicunt non tantummodo aquis maris nubes concresecere, sed etiam exhalantis terræ vaporibus, nebulas adolescere, quibus densatis coactisque nubes altius surgere. Atque hisdem labentibus pluvias effundere.

3. Nubes autem, ut prædiximus, apostoli significantur atque doctores. Pluviæ ergo nubium eloquia sunt apostolorum, quæ quasi guttatim, id est, sententialiter veniunt, sed abundantius doctrinæ fecunditatem infundunt.

CAPUT XXXIV.

De nive.

1. Ait Ambrosius quod plerumque glacialibus D ergo cantat psalmus: *Dominus regnavit, decorem induit, etc.* Verba: *Quicumque enim cum peccato, et seqq.*, usque ad finem ad alium locum videntur pertinere, neque satis sunt integra. AREV.

CAP. xxxii. — N. 1. Vid. lib. xiii Etymolog., cap. 7. *Ibid.* Apud Jobum, cogitur in nubes; atque ita fortasse hoc loco reponendum. Versus Virgilio est 20, lib. v Æneid. AREV.

CAP. xxxiii. — N. 1. *Instar medicinalis cucurbitæ.* Ex Ambros., lib. ii, cap. 5.

3. Pro *sententialiter*, alii *Impressi sensualiter.* AREV.

CAP. xxxiv. — N. 1. Ait Ambrosius... *nix funditur.* lib. ii, cap. 4.

Ibid. Alii, *nix funditur super faciem terræ. Nix au-*

A ventorum flatibus rigentes aquæ solidantur in nivem, et rupto aere nix funditur.

49 CAPUT XXXV.

De grandine.

1. Simili quoque ratione grandinum coagulatio fit. Aquæ enim nubium rigore ventorum stringuntur in glaciem, atque durescunt. Delinc glaciis ipsa partim fragore ventorum comminuta in fragmina, partim solis vapore resoluta, frustatim ad terras elabitur. Quod autem rotunda videtur, hoc solis calor efficit, et mora refrenantis aeris, dum per longum spatium a nubibus usque ad terras decurrit.

2. Figuraliter namque grando perfidæ duritia est, torpore malitiæ frigida; nix autem homines increduli sunt; frigidissimi atque pigri, et in infima torpore mentis depressi. Item alio intellectu nives sunt homines dilectione frigentes, qui etsi existant candidi puritate baptismatis, non fervent spiritu charitatis.

CAPUT XXXVI.

De ventis.

1. Ventus est aer commotus et agitatus, approbante Lucretio:

Ventus enim fit ubi est agitando percitus aer.

Quod etiam in loco tranquillissimo et ab omnibus ventis quieto brevi stabello approbari potest, quo etiam muscas abigentes aerem commovemus, flatumque sentimus. Quod cum evenerit occultiori quodam motu cælestium vel terrenorum corporum per magnum spatium mundi ventus vocatur ex diversis partibus cæli nomina etiam diversa sortitus.

2. Quidam autem aiunt, eo quod ex aquis aer, ex aere venti nascuntur. Clemens autem dicit: *Eo quod montes excelsi certis quibusdam habentur in locis, et ex his velut compressus, et coangustatus 50 aer ordinatione Dei cogatur, et exprimitur in ventos, quorum inspiramine et fructus germen concipiat, æstivusque ardor temperiem sumat, cum Pleiades ignitæ solis arboribus incanduerint.*

3. Venti autem, interdum angelorum intelliguntur spiritus, qui a secretis Dei ad salutem humani generis per universum mundum mittuntur. Item nonnunquam venti incensores spiritus poni solent, pro eo quod mala suggestionis flatu ad terrena desideria iniquorum corda succendunt, secundum quod scriptum est: *Tollet eum ventus urens* (Job. xxvii, 21).

CAPUT XXXVII.

De nominibus ventorum.

1. Primus ventorum cardinalis, Septentrio, fritem significat blandimenta justorum in die iudicii, ut est illud: *Et vestimenta ejus alba, sicut vix.* AREV.

CAP. xxxvi. — N. 1. Approbante Lucretio: *ventus c. f. n. e. a. p. a.* Versus ex lib. vi. Quæ sententia fuit quoque Anaximandri, et Stoicorum, quos reprehendit Aristoteles.

2. *Clemens autem eo quod montes... incanduerint.* Verba sunt Clementis.

CAP. xxxvii. — N. 1. *Primus ventorum cardinalis.* Quatuor quos hic cardinales vocat, lib. xiii Etymolog. principales appellat. Nam cardinales illic duos tantum nominat Septentrionem et Austrum, neque a Septentrione illic, sed ab Oriente incipit. Vid. Plin. lib. ii, cap. 27.

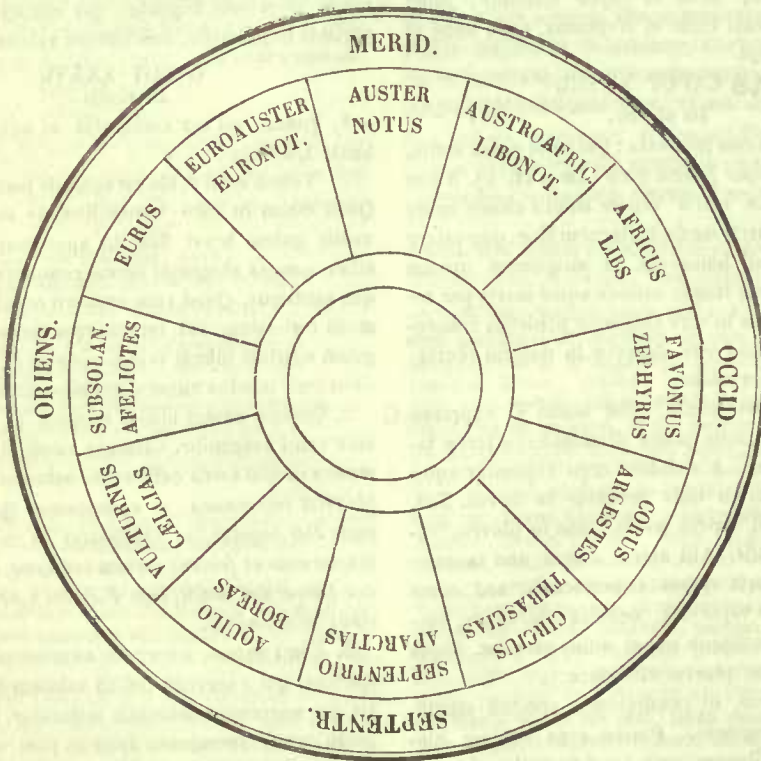
gidus et nivális, flat rectus ab axe, et facit arida frígora et siccas nubes. Hic et Aparctias. Circius, qui et Thrascias, hic a dextris Septentrionis intonans facit nives, et grandinum coagulationes. Aquilo ventus qui et Boreas vocatur, ex alto flans, gelidus atque siccus, et sine pluvia, qui non discutit nubes, sed stringit; unde et non immerito diaboli formam induit, qui iniquitatis frigore gentilium corda constringit.

2. Secundus ventorum cardinalis Subsolanus, qui et Apeliotes. Hic ab ortu solis intonat, et est temperatus. Vulturnus ipse, qui et Cæcias vocatur, dexterior Subsolanus. Hic dissolvit cuncta atque desiccatur. Eurus, ex sinistro latere veniens Subsolanus Orientem nubibus irrigat.

3. Tertius ventorum Auster, plagæ meridianæ B flante, in Oriente nubila sunt, in India serena.

A cardinalis, qui et Notus, ex humili flans, humidus, calidus atque fulmineus, generans largas nubes, et pluvias lætissimas, solvens etiam flores. Euroauster, calidus ventus, a dextris intonat Austri. Libonotus, vel Austroafricanus ventus est temperatus, calidus a sinistris Austri spirans.

51 4. Quartus est cardinalis Zephyrus, qui et Favonius ab Occidente interiori flans. Iste hiemis rigorem gratissima vice relaxat, flores producit. Africanus, qui dicitur Lips ex Zephyri dextro latere intonans: hic generat tempestates, et pluvias, et facit nubium collisiones, et sonitus tonitruorum, et crebrescentium fulgorum visus, et fulminum impulsus. Corus, qui et Argestes, ex sinistra parte Favonii spirans, eo

5. Quosdam autem Tranquillus proprios locorum C flatus propriis appellat vocabulis, qui ex numero innumerabiles ex fluminibus, aut stagnis, aut finibus nominati. Duo sunt tamen extra hos ubique spiritus magis quam venti, aura et altanus.

3. Libonotus. Menduse libri O., etiam Bedæ, Euro-notus. Idem enim Euronotus qui et Euroauster.

5. In Propontide Thracidias. Ita Ms. O.; Siracidas Impress.; nisi forte Thrascias qui supra diem cum Circio.

Ibid., Aura et altanus Vid. Serv., et Plin., lib. 11. cap. 14. Versus, qui de his ventis in excisis libris corruptissimi feruntur, a Manusc. absunt, in Ovetensi Goth. separati ab hoc opere leguntur prope integri, quos, quia non prorsus inelegantes, et antiquiores Isidoro visi sunt, proponendos putavimus. Sunt autem hi:

Quatuor a quadro consurgunt limite venti.
Hos circumgemini dextra, lævaque jugantur,
Atque ita bisseño circumdant flamine mundum.
Primus Aparctias, alto qui spirat ab axe:

Huic nomen nostra e lingua Septentrio flit.
Circius huic dexter gelido circumtonat antro.
Thrasciam Graii propria dixerunt loquela.
Huic lævus Boreus glaciali turbine mugit:
Frigidus hic Aquilo nostris vocatur in oris.
At Subsolanus flat rectus solis ab ortu,
Græcus Apelioten apto quem nomine signal.
Huic at Vulturnus dextra de parte levatur,
Attica Græciam Graiis quem littora signant.
Nubifero flatu levigatas irrigat auras
Dorica quem simili designat nomine lingua.
At Notus e medio solis dat flamina cursu:
Astrum rite vocant, quia nubia flatibus haurit.
Euronotus cui dexter adest, quem nomine misto,
Euroastrum Latia dixerunt voce Latini.
Libonotus lævam calidis adtaminat auris,
Æstibus immensus ardens, Austroafricanus hic est

52 CAPUT XXXVIII.

De signis tempestatis vel serenitatis.

1. Tempestas turbo est divini iudicii, sicut propheta ait : *Deus in tempestate, et turbine viæ ejus* (Nahum. 1, 3). Serenitas autem gaudium est lucis æternæ. Signa autem tempestatum navigantibus Tranquillus in Pratis sic dicit : *Mutatio tempestatis expectanda est in asperius, cum in nocturna navigatione scintillat ad remas, et ad gubernacula aqua. In Austrum venti mutatio est, cum lulligines, hirundinesve volant, aut cum delphini totos se salibus ostendunt, et caudis aquam feriunt. Nam semper inde ventus oritur quo illi feruntur. Nec mirum est muta animalia divinare sub gurgite. Semper enim incipientis auræ motu aquæ inclinantur, quam permutationem maris primi undarum incolæ sentiunt. Itaque propter impetum pugnant, sive metu, ne deferantur in littora; sive natura, ne aversorum cervices unda præcipitet. Quid ergo? Delphini tantum hanc injuriam timent? Imo et cæteri pisces. Sed hi tantum apparent, quia exsiliunt.*

2. Item Varro dicit signum esse tempestatis, dum de parte Aquilonis fulgurat, et dum de parte Euri intonat. Nigidius quoque ait : *Luna si summo corniculo maculas nigras habuerit in primis partibus mensis, imbres fore; si in medio, tunc cum plena sint in ea cornicula, serenitatem. Certe si rubet, quasi aurum, ventos ostendit. Fit enim ventus ex aeris densitate, densitate obducta, sol et luna rubescunt. Item si cornua ejus lecta fuerint nebula, tempestas futura est.*

53 3. Aratus autem dicit, si Aquilonium cornu lunæ sit correctius, Aquilonem imminere. Item si cornu Australe sit erectius, Notum imminere. Quarta autem luna futurarum index certissima habetur aurarum. Unde et Virgilius dicit :

Solis ab occasu Zephyri tuba florea servat,
Ex Itala nomen cui fixum est voce Favoni.
Huic dextram tangit dictus lips Attide lingua :
Africus hic propria veniens regione vocatur.
At tu Core iremis Zephyri de parte sinistra :
Argesten Graio vocitarunt ore Camænae.

Ibid. Grialius in textu *Thracidas*, in not. *Iracidas*. Quid sentiendum sit de versibus de ventis, quos Grialius in not. proferat, dixi in Isidorianis, cap. 76, n. 20 et 21. Nunc varias lectiones exhibebo ex Codice Vaticano Ottoboniano G, p. 25, ubi rubrica est, *versus ventarum*, et ex Albanio. Vers. 1, *timine* pro *limite*. V. 4, *altus* pro *alta*. V. 5 : *Huic nostra nomen lingua Septentria fixit*; in Bignana Editione *fixit*, pro *fit*, atque ita etiam nonnulli Mss. habent. V. 6, *hunc dextra*, vel *huic dextra*, pro *huic dexter*. V. 10, *medio flat rectus* pro *flat rectus solis*. V. 13, *littera signat* pro *littora signant*. V. 14 :

Nubifero flatu lætum latus irrigat Eurus.

V. 20, *adnominat* pro *adaminat*. V. 23, *huic dextra mugit*, pro *huic dextram tangit*. AREV.

CAP. XXXVIII. — N. 1. *Tranquillus in pratis* sic dicit; al., *tranquillus in portis*; al. *Tranquillus in pratis*; al., *Tranquillus in partes*. Legerem *Tranquillo in portu sic disces*; nisi *Tranquilli* in cap. de Ventis meminisset, et quosdam Græcorum libros suos *Λεωβόνας* hoc est, prata inscripsisse, diceret in prælatione Plinius.

2. *Dum de parte Aquilonis fulg.* Virgil. :

At Boreæ de parte truncis cum fulminat, et cum
Eurique Zephyrique tonat domus, omnia plenis
Rura natant fossis.

A Sin ortu in quarto, namque is certissimus auctor.
Plura neque obtosis per cœlum cornibus ibit.
Totus et ille dies, et qui nascentur ab illis
Exactum ad mensem pluvia, ventisque carebunt.

4. *Item idem Virgilius dicit: Si sol in ortu suo maculosus sit, atque sub nube latens, aut si dimidia parte apparuerit, imbres futuros. Item Varro ait: Si exoriens concavus videbitur, ita ut in medio fulgeat, et radios faciat partim ad Austrum, partim ad Aquilonem, tempestatem humidam et ventosam.*

5. *Item idem, Si sol, inquit, rubeat in occasu, sincerus fere dies erit: si palleat, tempestates significat. Nigidius quoque: Si pallidus, inquit, sol in nigras nubes accidat, Aquilonem ventum significat. Item Dominus in Evangelio: Si factu, inquit, vespere rubicundum fuerit cœlum, mane serenum erit. Si mane rutilat triste cœlum, tempestas futura erit, et cum Auster ventus flaverit, æstus erit.*

CAPUT XXXIX.

De pestilentia.

1. Pestilentia est morbus late vagans, et contagio suo, quæque tetigerit, polluens. Hæc enim ægritudo non habet spatium temporis quo aut vita speretur aut mors, sed repentinus languor simul cum morte venit. Quæ sit vero causa hujus pestilentie 54 quidam dixerunt : *Quando pro peccatis hominum plaga, et correptia terris injicitur, tunc aliqua ex causa, id est, aut siccitatis, aut caloris vi, aut pluviarum intemperantia aer corrumpitur. Sicque, naturalis ordinis perturbata temperie, inficiuntur elementa, et fit corruptio aeris, et aura pestilens, et oritur perniciës, et corruptelæ vitium in homines, et cætera animantia. Unde et Virgilius :*

Corrupto cœli tractu miserandaque venit,
Arboribusque satisque læes.

Ibid. Nigidius quoque... carebunt. Verba sunt interpretis Arati, e quo sunt multa restituta, nam mendosissima in omnibus libris erant. Sed eadem longe elegantius Maro :

Luna revertentes cum primum colligit ignês,
Si nigrum obscuro....

Ibid. *Si cornua ejus tecta fuerint nebula* Ita Ms. O., *tetra fuerint*, apud Arati interpretem.

Ibid. *Futura est.* Alii addunt, et cum Auster ventus flaverit, æstus erit; quod alii in fine capitis exhibent. AREV.

3. *Si Aquilonium cornu lunæ sit correctius, Aquilonem imminere. Item si cornu Australe sit erectus. Ita constanter omnes libri, et apud Arati interpr. Cur autem luna, vel erecta, vel prona videri soleat, vid. Bed., cap. 24, lib. de Nat. Rer. Edit. 2.*

Ibid. Versus Virgillii sunt 432 et seqq. lib. I Georg. AREV.

D 4. *Si sol in ortu suo maculosus... tempestatem significat.* Verba sunt ejusdem interpretis.

5. *Rubeat in occasu.* Voces in occasu deerant in omnibus nostris libris.

Ibid. *Sincerus fere.* Vox fere non est in Arati interprete, legitur vero in omnibus nostris libris.

CAP. XXXIX. — N. 1. *Quidam dixerunt.* Clementem significat, lib. VIII Recogn., ejus hæc sunt verba : *Quando pro peccatis.... et cætera animantia.*

Ibid. *Quæque.* Hoc est, quæcunque, uti apud alios, et apud ipsum Isidorum alibi. Nonnulli habent *pene omnia quæ*, alii solum *quæ*. Versus Virgillii sunt 438 et seq. lib. II Æneid. AREV.

2. Item alii aiunt pestifera semina rerum multa ferri in aerem, atque suspendi, et in externas cœli partes, aut ventis, aut nubibus transportari. Deinde quaqua feruntur, aut cadunt per loca et germina cuncta ad animalium necem corrumpunt; aut suspensa manent in aere, et eum spirantes auras, illa quoque in corpus pariter absorbemus, atque inde languescens morbo corpus, aut ulceribus tetris, aut percussione subita exanimatur. Sicut enim cœli novitate, vel aquarum corpora advenientium tentari consueverunt, adeo ut morbum concipiant, ita etiam aer corruptus ex aliis cœli partibus veniens, subita clade corpus corrumpit, atque repente vitam exstinguit.

55 CAPUT XL.

De Oceano.

1. Cur Oceanus in se reciprocis æstibus revertatur, quidam aiunt in profundis Oceani esse quosdam ventorum spiritus, veluti mundi nares per quas emissi anhelitus, vel retracti alterno accessu recessuque, nunc evaporante spiritu essent maria, nunc retrahente reducant. Quidam autem volunt cum augmento lunari crescere Oceanum, et tanquam ejus quibusdam spirationibus retrorsum trahatur, et iterum ejusdem impulsu ac retractu, in mensuram propriam refundatur.

2. Alii quoque Oceani undis alii sidera dicunt, solemque de Oceano aquam haurire ignibus suis, et circum omnia sidera fundere, ut ea temperet, quia sunt ignea. Unde dicunt quia cum haurit undas, erigit Oceanum. Sed utrum ventorum spiritu aquæ erigantur, an lunari cursu increcant, an sole trahente decrecant, hoc soli Deo cognitum est, cujus et opus mundus est, solique omnis mundi ratio nota est.

2. Item alii aiunt pestifera semina rer. Operæ pretium quibus ex verbis Lucretii quæ restant hujus capituli conllarit, inspicere. Is igitur ita lib. vi :

... Primum multarum semina regum
Esse, supra docti, quæ sint vitalia nobis.
Et contra quæ sint morbo morique necesse est.
Multa volare ea cum casu sunt forte cohorta,
Et perturbarunt cælum, sit morbida aer.
Atque ea vis omnis morborum, pestilitasque,
Aut extrinsecus, ut nubes, hebulæque supernæ
Per cœlum veniunt, aut ipsa sæpe cohorta
De terra surgunt, ubi putredem humida nacta est
Intempestivis pluvisque, et solibus icta.
Nonne vides etiam cœli novitate et aquarum,
Tentari procul a patria quicunque domoque
Adveniunt, ideo quia longe discrepat aer.

Et paulo post :

Proinde ubi se cœlum, quod nobis forte alienum est,
Commovet, atque aer lumen serperè capit,
Ut nebula, ac nubes paulatim repit, et omne
Qua graditur contorbat, et immutare coactat.
Fit quoque ut in nostrum, cum venit denique cœlum,
Corrumpat, reddatque sui simile, atque alienum;
Hæc igitur subito clades nova, pestilitasque,
Aut in aquas cadit, aut fruges persidit in ipsis,
Aut alios hominum pastus, pecudumque cibatus,
Aut etiam suspecta manet vis aere in ipso.
Et cum spirantes mistas hæc ducimus auras,
Illa quoque in corpus pariter sorsere necesse est.

Ibid. Spirantes. Reponendum videtur spiramus, aut cum Lucretii versibus citatis, cum spirantes ducimus auras. AREV.

CAP. XL. — N. 1. Quidam aiunt in profundis Oceani esse quosdam meatus. Platō in Phædone.

Ibid. Essent maria, nunc retrahente reddebant. F.,

3. Oceani autem magnitudo incomparabilis, et intransmeabilis latitudo perhibetur. Quod etiam Clemens discipulus apostolorum visus est indicare, cum dicit : *Oceanus intransmeabilis est, et hi qui ultra eum sunt mundi*. Philosophi autem aiunt quod post Oceanum terra nulla sit, sed solum denso aere nubium continetur **56** mare, sicut et terra subterius, ideo et Lucanus :

Cum mare convolvit gentes, cum littora Theys
Noluit ulla pati cœlo contenta tenere,
Tunc quoque tanta malis moles crevisset in astra,
Ni superum rector pressisset nubibus undas.

CAPUT XLI.

Cur mare non crescat.

1. Cur mare majus non fiat, ac tantis fluviorum copiis nullatenus crescat, Clemens episcopus dicit, B eo quod naturaliter salsa aqua fluentium dulces in se receptum consumat, eo quod sit ut illud salsum maris elementum quantascunque recipit copias aquarum, nihilominus exhauriat. Adde etiam quod venti rapiunt, et vapor calorque solis assumit. Denique videmus lacus multasque lacunas parvo sub momenti spatio ventorum flatibus solisque ardore consumi. Salomon autem dicit : *Ad locum unde exeunt, flumina revertuntur* (Eccles. 1, 7).

2. Ex quo intelligitur mare ideo non crescere, quod etiam per quosdam occultos profundi meatus aquæ revolutæ ad fontes suos refundant, et solito cursu per suos amnes recurrant. Mare autem propterea factum est, ut omnium cursus fluviorum recipiat. Cujus cum sit altitudo diversa, indiseretâ tamen dorsu ejus æqualitas. Unde æquor appellatum creditur, quod superficies ejus æqualis sit; physici autem dicunt mare alius esse terris.

effluent m. n. r. reducantur. Ita enim paulo post retrorsum trahi et refundi dicit, nisi ad nares referri mavis.

Ibid. Quidam autem volunt eum augmento lunari refundatur. Verba sunt Ambrosii, lib. iv, in fine capituli septimi.

Ibid. Quidam, etc. Alii : « quidam philosophi mundum, ut refert Solinus, ex quatuor elementis, quasi quoddam animal esse dicunt concretum, moverique quodam spiritu, et sicut in corporibus nostris respirandi habetur commercium, ita in profundis Oceani esse quosdam meatus repletis spiritu ventorum, velut mundi nares, etc. » Post volunt nonnulli addunt ut ait Ambrosius, AREV.

2. Alii Oceani undis all dixerunt sidera. Vid. sup., D cap. 15.

3. Quod Clemens, apostolorum discipulus, auctor fuerit laborum Recognitionum, jam olim negarunt sanctus Athanasius, Eusebius, et alii. Nonnulli tamen, ut sanctus Epiphanius, et Rufinus, opus illud a sancto Clemente scriptum fuisse existimant, sed ab hæreticis corruptum. Lucani versus sunt 625 et seqq. lib. v. Grialius, mendose, tenere pro teneri: AREV.

CAP. XLI. — N. 1. Clemens episcopus dicit. Lib. viii Recognit.

Ibid. Adde etiam quod venti rapiunt. Lucretius :

Præterea magnam sol partem detrahit æstu.

Et in hoc :

Tum porro venti magnam quoque tollere partem.
Humoris possunt....

Ibid. Lacus, multasque lacunas. Lucretii verbis lussisse videtur : *Multosque lacus, multasque lacunas*.

CAPUT XLII.

Quare mare salsam habeat aquam.

1. Rursus Ambrosius doctor docuit dicens : Mare *idcirco dicunt 57 veteres salsas, atque amaras habere uguas*, pro eo quod ea quæ ex diversis fluvii in id influunt, solis ardore, ac ventorum flatibus absumantur, tantumque diurno vapore consumi, quantum per singulos dies ex omnibus annuum cursibus in ipsum invehitur. Quod etiam solis ratione fieri perhibetur, qui quod purum, ac leve est ad se rapit, quod vero grave ac terrenum reliquit, quod etiam amarum et impotabile sit.

CAPUT XLIII.

De Nilo.

1. Ægyptus æris calorem semperque solem habet; nunquam imbres vel nubes recipit, ejus loca Nilus fluvius æstatis tempore inundat, quo pro pluviis utuntur. Oritur enim fluvius idem inter Austrum et Ortum. Etesiarum autem flatus a Zephyri parte, id est, ab Occiduo flat, et habet certum tempus. Nascuntur enim mense Maio, quarum flatus initio languens est, sed per dies augebitur.

2. Nam flant ab hora sexta in decimam. Harum igitur flatu resistente undis, oppositisque etiam ostiis ejus, quibus in mare influit, arenarum cumulis, Nili fluctus intumescunt, ac retro reverti coguntur. Sicque aquæ erumpentes propelluntur in Austrum. Quibus congestis, Nilus in Ægyptum erumpit. Quiescentibus quoque Etesiis, ruptisque arenarum cumulis, rursus in suum alveum redit fluvius.

CAPUT XLIV.

De nominibus maris et fluminum.

1. In Præis Tranquillus sic asserit dicens : Exter-

CAP. XLII. — N. 1. Rursus Ambrosius... impotabile sit. Lib. II, cap. 5.

Ibid. Ac ventorum flatibus. Hæc verba non sunt Ambrosii, sed veluti ex præcedenti capite repetita.

Ibid. Quod etiam solis ratione. Hoc est, solertia et judicio, et discernendi quædam vi. Ita enim Ambrosius : Quod ex solis quadam dijudicatione fieri perhibetur.

CAP. XLIII. — N. 1. Totius capituli sententiâ sumpta e Lucretii ead. de re elegantissimis versibus, lib. VI : Nilus in æstate crescit, etc. Sed verba Lucretii (quibus libenter uti solet) hoc loco dedita opera fugisse videtur.

CAP. XLIV. N. 1. De hoc capite, quod nunc primum prodit, nonnulla observavi in Isidorianis, cap. 76, num. 11. Collatis inter se multis ac variis Mss. scripturam quæ optima visa est selegi. Pro in Præis alii habent in *annalibus libris Patrum*. Vide not. ad cap. 38, num. 1. Fabricius; Biblioth. Latin., lib. II, cap. 24, n. 6, putat, legendum in *Variis*; nam Suetonii Tranquilli opus de *Rebus variis* laudant Servius et Carisius; sed non improbat quod Suetonius libros suos de *Rebus variis Præta* inscripserit, ut Grialius existimat. Minus vero probat quod alii reponunt in *Paregii*, vel in *Araleis*. Pro *externum*, alii exhibent *extremum*. Pro *superum et inferum*, alii *superum et inferum*. AREV.

2. Festus : *Æstuarium sunt omnia, qua mare, etc.* Ex conjectura rescripsi *vada*; nam in Mss. erat *vaga*, aut *vuaga*. Seneca, in Agamem. vers. 372 :

Hæc inopis undæ brevia comminuunt vada.

Virgilius, I *Æneid.*, 115 : In brevia et syrtes. AREV.

3. *Pæstanus*. Ita edendum colligo ex Cicerone, ad *Attic.*, epist. 6, lib. XVI : Duo sinus fuerunt, quos trans-

A num mare Oceanus est, internum, quod ex Oceano fluit, superum, et inferum, quibus 58 Italia alluitur. Ex his superum Adriaticum dicitur, et Tuscum inferum.

2. *Fretum angustum*, quasi fervens mare, ut Siculum et Gaditanum. *Æstuarium* sunt omnia per quæ mare vicissim tum accedit, tum recedit. *Altum*, proprie mare profundum. *Vada*, quibus in mari potest stari, quæ Virgilius *brevia* appellat, quæ eodem Græci *brachya*.

3. *Sinus majores recessus maris* dicuntur, ut Caspius, Arabicus, Indicus. Minores autem *anguli*, ut Pæstanus, Amyclanus, et cæteri similes. *Flustra motus maris sine tempestate fluctuantis*. Nævius in Bello Punico sic ait : *Onerariæ onustæ stabant in flustris*, ac si diceret in *salo*.

B 4. *Moles*, quæ eminent, et procurruunt mari. De quibus Pacuvius : *Omnes latebras sublata mole obtrusas*. Sinus *cæcus fluctus tumens*, necdum tamen canus. De quo Atta in Togatis sic ait : 59 *Pro populo fluctus cæcos faciunt per discordiam*. Et Augustus, inquit, *Nos venimus Neapolim fluctu quidem cæco*.

5. *Ditus*, quidquid aqua alluit, *Flumen* omnis humor, qui vel modice fluit. *Torrentis* fluvius, qui pluvia crescit; siccitate torreseit : de quo Pacuvius : *Flammæ vapore torrens terræ*. *Ostia exitus fluminum in mare*. *Tollæ* aquarum projectus, quales sunt in *Atiene* fluminè quam maxime præcipites.

CAPUT XLV.

De positione terræ.

C 1. Qualiter terra super aerem fundata libratibus credatur stare ponderibus, sic dicit Ambrosius : « De

mitti oportuit, Pæstanus, et Vibonensis. In Mss. erat *Pertanus*. Præsum olim urbs, nunc vicus est Lucaniae. In nonnullis Mss. erat *Amyclanus fluctuantis*. Omisi *fluctuantis*, quia deest hæc vox in Vatic. Palat. 1448. Alioquin conjici posset *Amyclanus, seu Fundanus*. In Cod. Albanio, *Amyclanus, et certi similes*. De sinu Amyclano, qui et Fundanus dicitur, Plinius, lib. XIV, cap. 16. Quod autem *angulus* pro sinu maris accipiatur, constat ex Catone apud Carisium lib. II, pag. 183, Putsch. : *Mare velis florere videres ultra angulum Gallicum*. De *flustro*, seu *flustris*, Festus, et Tertullianus de Pallio, cap. 2. Sed Festus *flustra* ait esse, cum in mari fluctus non movetur. Pro *flustra* alii Mss. Isidori habent *flustrum*; et *stabant*, pro *stabant*. Codex Alban. *Onerariæ et oneratæ stabant*, etc. AREV.

4. Alii, sub *tecta mole abstrusas*; fortassis *sub lata*. Ex hac *molis* significatione ortum videtur vocabulum Hispanum *muelle* de molibus, quæ in portibus ad reprimendos fluctus extruuntur. Vox *sinus* hoc loco nescio quid sit. Libenter legerem : *obtrusas in sinu, vel obrutas sinu*. *Cæcus fluctus*, etc. Fluctus cæci hac eadem significatione alii etiam meminerunt, Sisenas, apud Nonium, c. 6, n. 7, et Livius, apud Senecam, Suasor. 7. AREV.

5. *Alluit*. Al. *alluitur*. Pacuvii verba intelligenda et reformanda sunt ex dictis in not. ad lib. XIII Ety-molog., c. 21, n. 2. In Mss. erat *torret* pro *terræ*. Pro *tollæ*, alii *tulli*, alii *toll*, alii *tollis*. Pro *tunior* in faucibus adhiberi solet *tolles, toles, tolæ, tollia*. Inde puto tractam significationem ad præceptes aquarum projectus, quia his in locis tument aquæ. Quid, si legas, *tholi*. AREV.

CAP. XLV. — N. 1. Sic dicit Ambrosius. Lib. I, cap. 6.

Terræ autem qualitate, sive positione sufficiat secundam Scripturam Job sciendum quia suspendit terram in nihilo. Philosophi quoque similiter opinantur, aere denso terram sustineri, et quasi spongiam mole sua immobilem pendere, sicque, ut æquali motu hinc atque inde, veluti alarum suffulta remigiis, ex omni parte librata propendeat, nec in partem possint inclinari alteram.

2. Veruntamen, utrum, densitate aeris sustineatur, an super aquam pendeat, quia scribitur *qui fundavit terram super aquas* (Psal. cxxxv, 6); vel quomodo aer mollis tantam mollem possit sustentare terrenam; aut si super aquas est tam immane pondus, quomodo non demergatur; aut quomodo æquitatis libram teneat ne in alteram partem propensa incumbat; hoc nulli mortalium scire fas est, nec nobis discutere, aut perscrutari licet cuiquam tantam divinæ artis excellentiam, dum constat eam lege majestatis Dei aut super aquas, aut super nubes stabilem permanere. *Quis enim, inquit, Salomon, sufficit narrare opera illius, aut quis investigabit magnalia ejus?* Ergo quod mortalium naturæ secretum est, divinæ potentiæ relinquendum est.

60 CAPUT XLVI.

De terræmotu.

1. Sapientes dicunt terram in modum spongiæ esse, conceptumque ventum rotari, et ire per cavernas. Cumque tantum irerit, quantum terra capere non possit, huc atque illuc ventus fremitum et murmura mittit. Dehinc quærentis vi viam evadendi, dum sustinere eum terra non potuerit, aut tremit, aut dehiscit, ut ventum egerat. Inde autem fieri terræmotum, dum universa ventus inclusus concutit.

2. Unde et Sallustius: *Venti, inquit, per cava terræ præcipitati, rupit aliquot montes, tumulique sedere.* Ergo, ut diximus, tremor terræ, vel spiritus venti per cava terræ, vel ruina inferiorum, motuque undæ existit. Sic enim et Lucanus ait:

Terraque dehiscente
Insolitis.... tremuerunt motibus Alpes.

3. Terræmotum autem illic assidue fieri, ubi cava terrarum sunt, in quibus venti ingrediuntur, et faciunt terræmotum. Nam ubi arenosum est, aut solida est terra, non ibi fit terræmotus. Terræ autem motio pertinet ad iudicium, quando peccatores et terreni homines spiritu oris Dei concussi commovebuntur. Item terræ commotio hominum terrenorum est, ad fidem conversio. Unde scriptum est: *Pedes ejus steterunt, et mota est terra*, utique ad credendum.

CAP. XLVI. — N. 1. Hujus quoque capituli sententia e sexto Lucretii sumpta.

Ibid. Quærentis vi viam evadendi. Omiserant librarii illud vi sequentis alterius syllabæ vi similitudine delusi. Notum illud: *Fit via vi.*

2. Unde et Sallust. *Venti (inquit) per cava terræ. Citantur eadem verba initio xiv Etymolog., et a Serv., Georg. II ad vers: Unde tremor terris.*

Ibid. Motuque undæ. Lucretius:

Fit quoque ubi magnas in aquæ vastasque lacunas,
Gleba vetustate et terra prævolvitur ingens,
Injactetur aqua, et fluctu quoque terra vacillet.

Ibid. Præcipitati; forte, præcinitari, ut mox sedere. AREV.

CAPUT XLVII.

De monte Ætna.

1. De monte autem Ætna Justinus in libro Historiarum ita scribit, dicens: *Sicilia tellus tenuis, ac fragilis, et cavernis quibusdam, 61 fistulisque ita penetrabilis, ut ventorum tota ferme flatibus pateat, neonon et ignibus generandis nutriendisque soli ipsius naturalis materia, quippe intrinsecus strata sulphure et bitumine traditur. Quæ res facit ut spiritu cum igne introrsus collectante frequenter et compluribus locis nunc vapores, nunc fumum eructet.*

2. Inde denique Ætnæ montis per tot sæcula durat incendium, et ubi acrior per spiramenta cavernarum ventus incubuit, arenarum moles egerunt. Accedunt et perpetua fomenta insularum Ætolidum, veluti ipsis undis alatur incendium, neque enim in tam angustis terminis aliter durare tot sæcula tantus ignis potuisset, nisi et humoris nutrimentis aleretur.

3. Hinc igitur fabulæ Scyllam et Charybdim peperere. Hinc latratus auditus, hinc monstra, hinc reddita simulacra, dum navigantes, magnis vorticibus pelagi dissidentis, exterriti, latrare putant undas, quas sorbentis æstus vorago collidit. Eadem causa etiam Ætnæ montis perpetuos ignes facit. Nam aquarum ille concursus raptum secum spiritum in imum fundum trahit, atque ibi suffocatum tandiu tenet, donec, per spiramenta terræ diffusus, nutrimenta ignis incendat.

4. Constat autem ad exemplum gehennæ, ejus ignis perpetua incendia spirabunt ad puniendos peccatores, qui cruciabantur in sæcula sæculorum. Nam sicut isti montes in tanta temporis diuturnitate usque nunc flammis æstuantibus perseverant, ita ut nunquam exstingui possint, sic ignis ille ad crucianda corpora damnatorum finem nunquam est habiturus.

CAPUT XLVIII.

De partibus terræ.

1. Nunc terræ positionem definiemus, et mare quibus locis interfusum 62 videatur, ordine exponemus. Terra, ut testatur Hyginus, mundi media regione collocata, omnibus partibus cœli æquali dissidens intervallo centrum obtinet. Oceanus autem regione circumductionis sphaeræ profusus, prope totius orbis alluit fines. Itaque et siderum signa occidentia in eum cadere existimantur.

2. Regio autem terræ dividitur trifariam, e quibus una pars Europa, altera Asia, tertia Africa vocatur. Europam igitur ab Africa dividit mare ab extremis oceani finibus, et Herculi columnis. Asiam autem,

CAP. XLVII. — N. 1. Justinus. Initio libri quarti, unde sunt hæc omnia usque ad allegorica.

4. Ignis ille. Al., ignis ille æternus, vel ignis ille gehennæ. AREV.

CAP. XLVIII. N. 1. Hoc caput in Editione Grialii prætermisum fuit per exscriptoris aut typographi negligentiam, ut ego quidem arbitror, et dixi in Isidorianis, cap. 76, num. 6. E Mss. et Editis selectionem scripturam concinnavi. Bigneus, definiamus. . . interfusum. Inde autem ordinem exponamus. Omittit cœli post partibus, et siderum ante signa. Nonnulli habent *abluit pro alluit*. Sed *alluit* legit etiam Muncerus ad Hyginum, pag. 555, qui hoc caput cum capite 8 Astronom. Poetic. Hygini lib. 1 conferendum

et Libyam cum Ægypto disternat ostium Nili fluvii, quod Canopicum appellatur. Asiam ab Europa Tanais dividit bifariam se conjiciens in paludem, quæ Mæotis appellatur. Asia autem, ut ait beatissimus Augustinus, a meridie per orientem usque ad septentrionem pervenit. Europa vero a septentrione usque ad occidentem, atque inde Africa ab occidentem usque ad meridiem.

esse et emendandum ait. Verba Hygini sunt : *Terra mundi... centrum obtinet sphaeræ. Hanc mediam dividit axis in dimensione totius terræ. Oceanus autem regione (Al., e regione) circumductionis... in eum decidere existimantur.* AREV.

2. Bignæus, disternat os Nili fluvii, qui Canopicum. Hyginus, quod Canopicon. Mox Thanus, pro Tanais, et Eothis pro Mæotis. Sic alii errores passim B

A 3. Unde videntur orbem dimidium duæ tenere, Europa, et Africa. Alium vero dimidium sola Asia. Sed ideo illæ duæ partes factæ sunt, quia inter utramque ab Oceano ingreditur, quidquid aquarum terras influit, et hoc mare Magnum nobis facit. Totius autem terræ mensuram geometræ centum octoginta milium stadiorum æstimaverunt.

apud Bigneum. AREV.

3. Mare Magnum. Ita appellat sæpe Isidorus mare Mediterraneum. Vide Etymolog. lib. xiii, cap. 16, num. 1. Pro influit Editio recentior Matritensis, in addendis, pag. 31, interluit. Post æstimaverunt, alii addunt, ccc autem in longitudine, cc in latitudine, in historiis catholicis hoc dicitur. AREV.

SANCTI ISIDORI

HISPALENSIS EPISCOPI

CHRONICON.*

Praefatio.

63 1. Brevem temporum seriem per generationes et regna primus ex nostris Julius Africanus, sub imperatore Marco Aurelio Antonio, simplici historiarum stylo elicit. Deinde Eusebius Caesariensis episcopus, 64 atque sancte memorate Hieronymus presbyter, chronicorum canonum multiplicem ediderunt historiam regnis simul et temporibus ordinatam.

2. Post hos alii atque alii, inter quos praecipue Victor Tunnenis Ecclesiae episcopus, recensitis praedicto-

PRÆFAT.—N. 1. Julii Africani temporum scriptoris meminit, praeter alios, Eusebius in Chronico, sub anno redempti orbis 224 et alibi; Augustinus adversus Faustum; Hieronymus, Catalogo scriptorum ecclesiasticorum, et praefatione in Danielem; Suidas, in dictione Ἀφρικανός, et dictione κροτός; Eustachius in elegantissimo opusculo Τοῦ Ἐξαμηρίου, quod apud me est, nusquam haec editum; et omnium copiosissime Photius, in Bibliotheca, quam de libris a se lectis concinnavit; qui auctor, cum et ipse lucens non sine maximo publicae utilitatis dispendio in tenebris lateat, operæ pretium arbitrator ejus verba apponere. Ea sunt numero 54, in hunc modum: Ἀνεγνώσθη Ἀφρικανοῦ Ἱστορικόν οὗτός ἐστιν, ὃ καὶ τοὺς λεγομένους κροτοὺς ἐν λόγοις συντάξας ἰδ' ἔστι δὲ σύντομος μὲν, ἀλλὰ μὴδὲν τῶν ἀναγκαίων ἱστορηθῆναι παραλιμπνῶν. Ἀρχεται δὲ ἀπὸ τῆς Μωσαϊκῆς κοσμογενείας, καὶ καταίσιον ἕως τῆς Χριστοῦ παρουσίας. Ἐπιπροχάδην δὲ διαλαμβάνει καὶ τὰ ἀπὸ Χριστοῦ μέχρι τῆς Μακρίνου τοῦ Ῥωμαίου βασιλέως βασιλείας, ὅτε αὐτῶ, ὡς φησι, καὶ ἦδε συγγαμῆ συντελεῖτο, ἐτῶν οὕσα εἴσκη, τὴν δὲ τοῦ βιβλίου πέντε. Οὗτος καὶ πρὸς Ἀριγένην γράφει περὶ τοῦ κατὰ Σωσάναν διγήμετος, ὡς οὐκ εἶν αὐτῶ ἐν τοῖς ἑβραϊκοῖς ἀνεγνωσμένον, καὶ ὡς οὐδ' ἀκολουθῶν τῆ ἑβραϊκῆ ἑτυμολογία, οὕτε τὸ ἀπὸ τοῦ πρίνου πρίσαι, οὕτε τὸ ἀπὸ τοῦ σχίνου σχίσαι ἃ καὶ ἐπιλούμενος Ἀριγένης ἀντέγραψε. Ἰράφει δὲ Ἀφρικανὸς καὶ πρὸς Ἀριστιδῆν ἐν οἷς ἰκανῶς τὴν νομιζομένην διαφωνίαν παρὰ Ματθαίου, καὶ Λουκᾶ περὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν γενεαλογίας σύμφωνον ἔδειξεν. Legimus, inquit, Africanus historicon. Hic ille est qui etiam Cestorum (nam ita inscribuntur) libros quatuordecim composuit. Et licet brevis admodum succinctusque sit, nihil tamen eorum quæ scitu digna sunt

C praetermittit. Orditur vero ab orbis creatione, quam Moyses posuit, usque ad Christi adventum progrediens. Summatim etiam ea quæ a Christi temporibus usque ad Macrini Romanorum imperatoris imperium evenere complectitur, quo tempore ipsi, ut de se testatur, opus hoc absolutum est; continens in universum annos quinque mille septingentos viginti tres; estque in tomos quinque distinctum. Idem ad Origenem scribit super iis quæ de Susanna narrantur; quomodo ipse nihil tale unquam in Hebraeorum monumentis legerit, neque omnino quidquam nomen cum etymologia Hebraea consentiat. Neque τὸ ἀπὸ τοῦ πρίνου πρίσαι neque τὸ ἀπὸ τοῦ σχίνου σχίσαι, quæ cuncta Origenes diluens ei respondit. Scribit etiam ad Arisidem Africanus dilucide ostendens discordiam, quæ a nonnullis in Matthæo et Luca de Salvatoris nostri generatione inesse existimatur, concordem prorsus esse, sibi que per omnia conservare. Haec Photius.

Ibid. In Isidorianis duo sunt capita de Chronico Isidori, primum cap. 77, hoc titulo: Isidorus noster D Hispanensis verus auctor Chronici, quod aliud est a Chronico Isidori Pacensis. Compendium Chronici Etymologiis insertum ab ipso Isidoro. Alterum est caput 78, sic inscriptum: Chronicon Isidori interpolatum, quod Lucas Tudensis inter sua Chronica retulit. Melliti Chronicon idem atque Isidorianum, alio modo interpolatum, sapius autem mutilum, et decurtatum. Editiones Chronici Isidoriani, prologus Loaisæ, versio Italica edita, alia Ms. Hispanica; Mss. exemplaria ejusdem Chronici. Alia nunc addere nihil necesse est. AREV.

2. Tunnenis. Recte hoc pacto; perperam alias, Tunnenis; fuit enim Victor Tunnenis Ecclesiae in A a

* LOAISÆ referendæ sunt notæ quibus nullum affixum est nomen. EDITA.